

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΟ
ΑΠΑΡΕΜΦΑΤΟ*

ΦΩΤΕΙΝΗ ΤΣΟΚΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΑΡΧΟΝΤΩ ΤΕΡΖΗ

ΠΑΤΡΑ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2012

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η γλωσσική κατάκτηση έχει αποτελέσει αντικείμενο έρευνας πολλών ερευνητών, ως ανεξάρτητος τομέας από τη γενική γνωστική ανάπτυξη του ατόμου. Η γλώσσα των παιδιών έχει αναλυθεί ως προς τα γλωσσικά επίπεδα ανάλυσης (φωνητική/φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, σημασιολογία/πραγματολογία). Στην παρούσα εργασία εξετάζουμε την κατάκτηση του ρήματος για την παιδική Ελληνική σε επίπεδο μορφολογίας/σύνταξης, αλλά θέτοντας και κάποιες παραμέτρους που σχετίζονται με το διάλογο και τη γλωσσική μορφή κατά την επικοινωνία. Ιδιαίτερα το ρήμα έχει αποτελέσει αντικείμενο προβληματισμού στην πρώιμη φάση της γλωσσικής εξέλιξης. Πριν κατακτήσουν τα παιδιά την πλήρη ρηματική δομή σε γλώσσες όπως τα Αγγλικά, τα Γερμανικά και τα Γαλλικά, διανύουν ένα πρώιμο στάδιο, κατά το οποίο εμφανίζουν στη γλώσσα τους μια ελλειπτική ρηματική μορφή, που χαρακτηρίζεται ως *απαρεμφατική* και έχει ονομαστεί *Προαιρετικό Απαρέμφατο* (Wexler, 1994), λόγω της προαιρετικής του χρήσης από τα παιδιά. Αντίστοιχα στα Ελληνικά, τα παιδιά φαίνεται να χρησιμοποιούν μια ελλειπτική ρηματική δομή σε γ' ενικό, η οποία δε φέρει χαρακτηριστικά Χρόνου και Συμφωνίας με το Υποκείμενο (ελλιπής Κλίση) και έχει χαρακτηριστεί ως *απαρεμφατική* δομή, ανάλογη του Προαιρετικού Απαρεμφάτου που εμφανίζεται σε άλλες γλώσσες (Varlokosta et al., 1998). Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσουμε αν, καταρχήν, υπάρχει *απαρεμφατική* δομή στην πρώιμη Ελληνική, ποια είναι τα χαρακτηριστικά αυτής της ελλειπτικής δομής σε γ' ενικό και πώς εξηγείται μέσα από μια πραγματολογική προσέγγιση, πέρα από το πεδίο της Σύνταξης. Διερευνήθηκε η δομή του γ' ενικού σε –ει που παράγουν τα παιδιά κατά την πρώιμη περίοδο της γλωσσικής ανάπτυξης, μέσα από το σώμα δεδομένων του CHILDES, που ερεύνησαν και οι VVR, και βρήκαμε ότι η κατανομή του υποκειμένου αναφορικά με τη δομή σε –ει δεν οδηγεί στην υπόθεση ότι η δομή αυτή είναι *απαρεμφατική*, αλλά στο συμπέρασμα (που εξήχθηκε από τα δεδομένα) ότι τα παιδιά εφαρμόζουν πιστά την Αρχή Παράλειψης του Υποκειμένου, καθώς η απουσία υποκειμένου από τις δομές αυτές δε συνεπάγεται *απαρεμφατικότητα*, αλλά παραλείπεται, ανάλογα και με τις επιταγές της ροής του διαλόγου. Μετρήσαμε τα ρήματα σε γ' ενικό και παρατηρήσαμε την κατανομή του υποκειμένου σε αυτά και είδαμε ότι τα παιδιά γνωρίζουν τη Συμφωνία, το κλιτικό παράδειγμα, και ο ισχυρισμός ότι η πρώιμη περίοδος στερείται λειτουργικής γραμματικής, δε επιβεβαιώνεται.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	2
Περιεχόμενα.....	3
Κεφάλαιο 1 ^ο Θεωρίες Γλωσσικής Κατάκτησης.....	5
1.1. Εξελικτική Ψυχολογία.....	5
1.2. Συμπεριφορισμός.....	5
1.3. Η θεωρία του Chomsky.....	7
Κεφάλαιο 2 ^ο Κατάκτηση της ρηματικής μορφολογίας.....	11
2.1 Στάδια Γλωσσικής Κατάκτησης.....	11
2.2. Θεωρητικό Υπόβαθρο.....	12
2.3. Η Έννοια του Προαιρετικού Απαρεμφάτου.....	13
Κεφάλαιο 3 ^ο Σχέση του Προαιρετικού Απαρεμφάτου με τη ρηματική δομή της Ελληνικής.....	24
3.1. Μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά της Ελληνικής.....	24
3.2 Η ρηματική δομή της πρώιμης Ελληνικής.....	26
3.3 Η σχέση της δομής σε –ει με τα Προαιρετικά Απαρέμφατα: Η ανάλυση των Varlokosta, Vainikka και Rohrbacher.....	27
3.4 Ανάλυση.....	28
3.5 Συζήτηση.....	33
3.6 Η ανάλυση της ρηματικής δομής σε –ει από τη Hyams.....	35
Κεφάλαιο 4 ^ο Η δομή σε –ει ως μέρος του κλιτικού παραδείγματος του ρήματος στην πρώιμη παιδική γλώσσα.....	40
4.1 Γενικές παρατηρήσεις.....	40

Κεφάλαιο 5 ^ο Μεθοδολογία έρευνας και αποτελέσματα.....	45
5.1 Μεθοδολογία.....	45
5.2. Μέτρηση - Αποτελέσματα.....	47
Κεφάλαιο 6 ^ο Συμπεράσματα και Συζήτηση.....	50
6.1 Συμπεράσματα.....	50
6.2 Συζήτηση.....	50
Βιβλιογραφία.....	55

Κεφάλαιο 1ο

1.0 Θεωρίες γλωσσικής κατάκτησης

Σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει μια παρουσίαση των θεωριών γλωσσικής κατάκτησης, μέσα από μια ιστορική αναδρομή από το 19^ο αιώνα έως σήμερα, εκκινώντας από την εξελικτική ψυχολογία και φθάνοντας στο σήμερα και τη θεωρία του Chomsky.

1.1 Εξελικτική Ψυχολογία

Η κατάκτηση της γλώσσας από το παιδί έχει αποτελέσει αντικείμενο έρευνας της επιστήμης της ψυχολογίας, εκκινώντας από το 19^ο αιώνα και φθάνοντας στον 20^ο αιώνα που θεμελιώνεται η εξελικτική ψυχολογία. Βασικός εκφραστής υπήρξε ο Ελβετός ψυχολόγος Jean Piaget (1896-1980). Ο Piaget διέκρινε τέσσερα (4) στάδια ανάπτυξης του παιδιού: το αισθησιοκινητικό (έως 2,6 ετών), το προενεργητικό (2,6-6 ετών), το στάδιο συγκεκριμένων νοητικών ενεργειών (6-12 ετών) και το στάδιο τυπικών νοητικών ενεργειών (εφηβεία). Η γλωσσική ανάπτυξη λαμβάνει χώρα κατά τη νηπιακή ηλικία και εντάσσεται στη γενικότερη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού, ως αποτέλεσμα μίμησης και ανατροφοδότησης του παιδιού από το περιβάλλον. Η αντίληψη που έχει το παιδί για το περιβάλλον, ο τρόπος με τον οποίο καταλαβαίνει και ταξινομεί τον κόσμο γύρω του καθορίζει και τη γλωσσική του ανάπτυξη. Η θεώρηση αυτή αποδείχτηκε ανεπαρκής να ερμηνεύσει το πολύπλοκο φαινόμενο της κατάκτησης της γλώσσας και παρέβλεψε τον ανεξάρτητο χαρακτήρα της.

1.2 Συμπεριφορισμός

Κατά τον 20^ο αιώνα αναπτύχθηκε στην Αμερική ο Συμπεριφορισμός, μια ψυχολογική θεωρία για την ανθρώπινη εξέλιξη και συμπεριφορά, βασικός εκφραστής της ο οποίας υπήρξε ο Αμερικανός ψυχολόγος John Watson (1878-1958). Κεντρική ιδέα του μιχεβιορισμού είναι η άποψη ότι η συμπεριφορά του ανθρώπου είναι βασικά επίκτητη. Χωρίς να παραγνωρίζει τη σπουδαιότητα των βιολογικών λειτουργιών στη διαμόρφωση της ανθρώπινης εμπειρίας, ο Συμπεριφορισμός εκκινεί από την άποψη ότι ακόμη και τα συναισθήματα και οι σκέψεις είναι αντιδράσεις του οργανισμού σε ανεξάρτητα και εξαρτημένα ερεθίσματα, κατά τον τύπο: ερέθισμα - > αντίδραση και

η συμπεριφορά του ανθρώπου από τα πρώτα στάδια ανάπτυξης, μαζί και το πεδίο της γλωσσικής ανάπτυξης, διαμορφώνονται σύμφωνα με αυτήν τη συνθήκη (Παρασκευόπουλος, 1982).

Ο Αμερικανός ψυχολόγος B. F. Skinner (1957), οπαδός της θεωρίας του Συμπεριφορισμού, διατύπωσε μια πιο επαναστατική θεωρία για την ερμηνεία της μάθησης, γνωστή ως «συντελεστική μάθηση» (operant conditioning): η συμπεριφορά των ανθρώπων ρυθμίζεται από τις «συνεξαρτήσεις», από τις αντιδράσεις, δηλαδή, που ακολουθούν και λειτουργούν ενισχυτικά, ώστε να επανεμφανιστεί η συγκεκριμένη συμπεριφορά. Κατ' επέκταση, η γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού μπορεί να εξηγηθεί με όρους της συντελεστικής μάθησης, όπως επισήμανε στο βιβλίο του "Verbal Behavior" (1957):

Η γλώσσα αποτελείται από εκφωνήματα που έχουν σαφή αναφορά σε καταστάσεις και αναπαραστάσεις του έξω κόσμου. Το παιδί μαθαίνει να κατανοεί και να αναπαράγει αυτές τις εκφράσεις με τη βοήθεια της μίμησης και της απομνημόνευσης της ομιλίας των ενηλίκων. Η γλώσσα μαθαίνεται συνειρμικά και ενισχυτικά, βάσει του μοντέλου ερέθισμα -> αντίδραση.

Αυτό σημαίνει ότι, αφού το παιδί συνδυάζει ένα εκφώνημα με μια εικόνα του έξω κόσμου σωστά, οι γονείς πρέπει να ενισχύουν την αντίδρασή του, επιβραβεύοντάς το. Η μάθηση της γλώσσας είναι αποτέλεσμα μιας αλυσίδας από ερεθίσματα, τα οποία ακολουθούνται από σωστές και λανθασμένες αντιδράσεις. Η ενίσχυση των σωστών αντιδράσεων από τους ενήλικες οδηγεί στην παγίωση των ορθών γλωσσικών εκφωνημάτων του παιδιού.

Η θεωρία του Συμπεριφορισμού βασίστηκε στην επιρροή του γλωσσικού περιβάλλοντος κατά τη γλωσσική κατάκτηση. Στάθηκε, όμως, αδύνατο να εξηγηθεί σε βάθος η πολύπλοκη διαδικασία της γλωσσικής κατάκτησης, που διατυπώθηκε ως *Λογικό Πρόβλημα της Γλωσσικής Κατάκτησης*: το παιδί εκτίθεται στον ομιλούμενο λόγο και, βάσει των εκφωνημάτων που ακούει, είναι σε θέση να διαμορφώσει υποσυνείδητη γνώση της γραμματικής της πρώτης του γλώσσας. Αυτή η υποκείμενη γνώση δεν μπορεί να κατακτηθεί μέσω της μίμησης και της διδασκαλίας από το περιβάλλον (Hornstein & Lightfoot, 1994).

1.3 Η θεωρία του Chomsky

Απάντηση στο λογικό πρόβλημα της γλωσσικής κατάκτησης βρίσκεται στη θεωρία του Noam Chomsky. Ο Chomsky υπήρξε ο εισηγητής της θεωρίας της λεγόμενης Γενετικής-Μετασχηματιστικής Γραμματικής, η οποία διατυπώθηκε στο σύγγραμμα «Συντακτικές Δομές» (1957). Η γενετική θεωρία για τη γλώσσα βασίζεται στη βασική παραδοχή ότι η ικανότητα του ανθρώπου να παράγει και να κατανοεί ασύλληπτο για τον ανθρώπινο νου αριθμό προτάσεων είναι έμφυτη και μας οδηγεί στην υπόθεση για την ύπαρξη γλωσσικών καθολικών, γενικευμένων δομών και περιορισμών, στους οποίους υπάγονται όλες οι φυσικές γλώσσες, παρά την τυπολογική ποικιλία. Η εγγενής αυτή ικανότητα ενεργοποιείται από τη γέννηση του ανθρώπου και την έκθεση σε ένα γλωσσικό περιβάλλον και αφορά τη λεγόμενη *Καθολική Γραμματική*, ένα εγγενές σύστημα που καθιστά το παιδί ικανό να μαθαίνει τη μητρική του γλώσσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα, παρά την αποσπασματικότητα των δεδομένων, τα οποία προσλαμβάνει το παιδί κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του.. Το παιδί, με άλλα λόγια, ξεκινά με ένα σύνολο γλωσσικών αρχών, μέσω των οποίων ωριμάζει γλωσσικά. Διαφορετικά, θα ήταν αδύνατη η κατάκτηση των σύνθετων και αφηρημένων κανόνων της γλώσσας. Τα παιδιά θεωρείται ότι είναι εφοδιασμένα με ένα σύστημα ανθρώπινης γλώσσας, το οποίο είναι αφηρημένο και αφορά σε κάθε φυσική γλώσσα. Αυτό το σύστημα, η Καθολική Γραμματική, βοηθά τα παιδιά να αναλύουν υποσυνείδητα τα δεδομένα που λαμβάνουν, σύμφωνα με υπάρχοντες κανόνες των φυσικών γλωσσών, και όχι σύμφωνα με φανταστικούς κανόνες και διαδικασίες που θα μπορούσε να επινοήσει κάποιος και που εν μέρει αναλύουν κάποια δεδομένα..

Ο Chomsky αμφισβήτησε τη Συμπεριφοριστική Θεωρία για τη γλωσσική κατάκτηση και προώθησε ένα τυπικό/φορμαλιστικό πρότυπο περιγραφής και ανάλυσης της γλώσσας, ιδιαίτερα στο επίπεδο της Σύνταξης. Ο τρόπος με τον οποίο απέδωσε φορμαλιστικά τη γλωσσική ικανότητα εξηγεί επαρκώς τη *γλωσσική δημιουργικότητα*, κεντρική ιδέα στη θεωρία για τις φυσικές γλώσσες: με ένα πεπερασμένο αριθμό κανόνων και ένα ορισμένο σύνολο γλωσσικών μονάδων (φωνολογικές και λεξικές),

οι άνθρωποι είναι ικανοί να παράγουν και να αντιληφθούν ένα άπειρο πλήθος προτάσεων, συμπεριλαμβανομένων και προτάσεων που δεν έχουν παραχθεί ξανά.

Η Καθολική Γραμματική αντανακλά τη **γλωσσική ικανότητα** (linguistic competence), την έμφυτη, δηλαδή, γλωσσική γνώση με την οποία είναι βιολογικά προικισμένος κάθε άνθρωπος (Καθολική Γραμματική), και διαχωρίζεται από τη **γλωσσική πραγμάτωση/επιτέλεση** (linguistic performance) που αφορά στην κατάκτηση μιας συγκεκριμένης φυσικής γλώσσας.

Η θεωρία του Chomsky βασίστηκε στη Σχολή του Ορθολογισμού του Καρτέσιου του 17^{ου} αιώνα. Από το 1981, η θεωρία Chomsky προτείνει αρχές και παραμέτρους, εξηγώντας όχι μόνο τη διαδικασία γλωσσικής κατάκτησης, αλλά και την ποικιλότητα των γλωσσών. Με αυτόν τον τρόπο, **η κεντρική ιδέα της γλωσσικής κατάκτησης περιορίζεται στο ότι το παιδί παραμετροποιεί τις αρχές που εκ γενετής κατέχει, ανάλογα με τη γλώσσα που μαθαίνει.**

Σύμφωνα με τον Chomsky (1986), ο έμφυτος **Μηχανισμός Γλωσσικής Κατάκτησης** είναι σε θέση να αναλύσει τα γλωσσικά δεδομένα και να παράγει τη γραμματική οποιασδήποτε ανθρώπινης γλώσσας. Επομένως, αυτός ο μηχανισμός περιλαμβάνει στην αρχική του κατάσταση, δηλαδή πριν ακόμα το παιδί έρθει σε επαφή με τα γλωσσικά ερεθίσματα, τις ιδιότητες και τις αρχές όλων των γλωσσών. Η αρχική κατάσταση του μηχανισμού κατάκτησης είναι μια γραμματική που περιέχει όλες τις αρχές όλων των υπαρκτών και πιθανών ανθρώπινων γλωσσών. Αυτή η γραμματική έχει ονομαστεί, όπως αναφέραμε, *Καθολική Γραμματική* (“Universal Grammar”) γιατί είναι καθολική για όλες τις ανθρώπινες γλώσσες. Με άλλα λόγια, η Καθολική Γραμματική (ΚΓ) είναι ένας έμφυτος αλγόριθμος, ο οποίος μπορεί να αναλύσει τα γλωσσικά δεδομένα που ακούει το παιδί και να παράγει τη γραμματική της γλώσσας στην οποία ανήκουν αυτά τα δεδομένα. Η γραμματική της γλώσσας-στόχου είναι το αποτέλεσμα της λειτουργίας της ΚΓ και το εφόδιο που έχει ο φυσικός ομιλητής μιας γλώσσας. Η γραμματική της γλώσσας-στόχου βοηθά το φυσικό ομιλητή να κατανοεί και να παράγει απεριόριστο αριθμό προτάσεων. Επίσης, η γραμματική της γλώσσας-στόχου είναι υπεύθυνη για τη *διαισθητική ικανότητα* κάθε φυσικού ομιλητή να διακρίνει ποιες φωνολογικές, μορφολογικές και συντακτικές δομές είναι γραμματικές, δηλαδή σωστές ή πιθανές, και ποιες αντιγραμματικές, δηλαδή λανθασμένες, στη μητρική του γλώσσα.

Η διαμόρφωση της γραμματικής της γλώσσας-στόχου επιτυγχάνεται σ' ένα μεγάλο ποσοστό κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας και ολοκληρώνεται μέχρι την εφηβεία. Αυτό το γεγονός δε σημαίνει ότι η Καθολική Γραμματική σταματά να υπάρχει και να λειτουργεί στον άνθρωπο · υπάρχει, «καλυμμένη από το μανδύα» της γραμματικής της γλώσσας-στόχου.

Ο Chomsky παρατήρησε ότι όλες οι γλώσσες του κόσμου και οι γραμματικές που τις δομούν, παρουσιάζουν ομοιότητες, αλλά και διαφορές. Η Καθολική Γραμματική θα πρέπει, λοιπόν, να είναι ένα σύστημα που εμπεριέχει τις ομοιότητες όλων των γλωσσών και να επιτρέπει τις διαφορές τους. Κατά συνέπεια, η Καθολική Γραμματική είναι αφ' ενός ένα σύστημα περιορισμένων *Αρχών* (“Principles”), οι οποίες καθορίζουν τους γενικούς λειτουργικούς κανόνες όλων των γλωσσών. Οι Αρχές είναι *καθολικές*, δηλαδή ισχύουν για όλες τις γλώσσες. Μια καθολική αρχή που δεν αφορά μια μόνο γλώσσα αλλά κάθε ανθρώπινη γλώσσα είναι η **Αρχή της Υπόταξης**:

Μια ορθώς σχηματισμένη πρόταση μπορεί να υποταχθεί ως δευτερεύουσα σε μια σύνθετη πρόταση.

(1) John said *that Mary is ill*.

(2) Ο Γιάννης είπε *ότι η Μαρία είναι άρρωστη*.

Επειδή, όμως, οι γλώσσες σε πολλά σημεία διαφέρουν μεταξύ τους, οι καθολικές αρχές πρέπει να διαθέτουν στοιχεία που να επιτρέπουν την απόκλιση μεταξύ των γλωσσών. Αυτά τα στοιχεία ονομάζονται *Παράμετροι* (“Parameters”) και επιλέγονται διαφορετικά για κάθε γλώσσα. Το παιδί γνωρίζει εγγενώς τις Καθολικές Αρχές που ισχύουν για όλες τις γλώσσες, αλλά δεν έχει εδραιώσει ακόμα τις παραμέτρους που ισχύουν για τη γλώσσα που κατακτά. Κατά τη διάρκεια της κατάκτησης της γλώσσας, το παιδί πρέπει να εδραιώσει τις παραμέτρους με βάση τα γλωσσικά δεδομένα που ακούει.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα Παραμέτρων είναι τα ακόλουθα:

Αρχή I: Όλες οι προτάσεις έχουν υποκείμενα.

Παράμετρος της «δυνατότητας ή μη δυνατότητας παράλειψης του Υποκειμένου»

(3) α. Ο Γιάννης διαβάζει το βιβλίο.

β. Διαβάζει το βιβλίο.

(4) α. John reads the book.

β. *Reads the book.

(5) α. Hans liest das Buch.

β. *Liest das Buch.

Η παράμετρος της δυνατότητας ή μη παράλειψης του Υποκειμένου ορίζει ότι οι φυσικές γλώσσες διακρίνονται σε αυτές που επιτρέπουν την παράλειψη του Υποκειμένου σε μια πρόταση, χωρίς να προκαλείται αντιγραμματικότητα, όπως τα Ελληνικά (3α, 3β) και σε αυτές που δεν επιτρέπουν την παράλειψη του Υποκειμένου σε μια πρόταση · αν παραλειφθεί, προκαλείται αντιγραμματικότητα, όπως ισχύει για τα Αγγλικά (4α, 4β) και τα Γερμανικά (5α, 5β).

Αρχή II: Οι φράσεις αποτελούνται από την Κεφαλή και το συμπλήρωμά της.

Παράμετρος για τη «θέση της κεφαλής» της φράσης: [Κεφαλή πριν] ή [Κεφαλή μετά]

(6) α. [Κεφαλή πριν] β. [Κεφαλή μετά]

Ρηματική Φράση   Ρηματική Φράση

Ρήμα Συμπλήρωμα /   Συμπλήρωμα Ρήμα

Ελλ.: διαβάζω το βιβλίο   Γερμ.: *das Buch lesen*

Αγγλ. : *(to) read the book*

(Τερζή, 2009)

Το μοντέλο του Chomsky, το οποίο ορίζει την Καθολική Γραμματική ως σύνολο Αρχών και Παραμέτρων, ονομάζεται «**Μοντέλο Αρχών και Παραμέτρων**» και αποτελεί την επικρατούσα ερμηνεία της γλωσσικής κατάκτησης μέχρι σήμερα. Βάσει αυτού του μοντέλου θα αναλυθούν τα στάδια κατάκτησης της γλώσσας στα παιδιά, και ειδικά σε ό,τι αφορά τη ρηματική δομή που θα εξετάσουμε στη συνέχεια.

Κεφάλαιο 2ο

2.0 Κατάκτηση της ρηματικής μορφολογίας.

Η γλωσσική κατάκτηση αποτελεί μια ιδιαίτερα σύνθετη διαδικασία. Το παιδί πρέπει να εντοπίσει πρώτα τι τύπου γλώσσα κατακτά (δηλαδή ποιες είναι οι τιμές των παραμέτρων). Αυτό που πρέπει να κάνει είναι, καταρχήν, να θέσει τις γενικές δομικές αρχές της μητρικής του γλώσσας και στη συνέχεια να ορίσει τις λεπτομέρειες του συστήματος. Η διαδικασία αυτή εξελίσσεται σταδιακά, με διαφορετικές πραγματώσεις για κάθε γλώσσα, ο τρόπος, όμως, κατάκτησης είναι ο ίδιος για όλα τα παιδιά και, μέχρι την προσχολική ηλικία, ανεξάρτητα από το ποια γλώσσα κατακτούν, έχουν αναπτύξει ένα γλωσσικό σύστημα που ομοιάζει με τη γλώσσα των ενηλίκων.

2.1 Στάδια γλωσσικής κατάκτησης.

Όπως αναφέρθηκε, ο τρόπος κατάκτησης του γλωσσικού συστήματος, σε γενικές γραμμές, είναι κοινός για όλα τα παιδιά. Στην ηλικία των δώδεκα (12) μηνών το παιδί αρχίζει να παράγει μονολεκτικά εκφωνήματα. Στους είκοσι (20) μήνες, το παιδί, έχοντας λεξιλόγιο περίπου πενήντα (50) λέξεων, αρχίζει να παράγει εκφωνήματα δύο λέξεων. Μέχρι τη συμπλήρωση των τριών (3) ετών, τα παιδιά παράγουν αυτό που έχει χαρακτηριστεί ως «**τηλεγραφικός λόγος**», εκφωνήματα, δηλαδή, χωρίς τη συστηματική και ευρεία χρήση λειτουργικών κατηγοριών. Μετά την ηλικία των τριών (3) ετών τα παιδιά παράγουν σχετικά πιο σύνθετες προτάσεις, ενώ κατά την προσχολική ηλικία η γλώσσα τους προσεγγίζει τη γλώσσα-στόχο, με κάποιες αποκλίσεις.

Η παραγωγή της σύνταξης στην ομιλία του παιδιού θεωρείται ότι εκδηλώνεται περίπου στην ηλικία των δύο (2) ετών. Μπορεί να βρίσκουμε και λίγο πιο νωρίς στη γλώσσα των παιδιών συνδυασμούς λέξεων, αλλά έχει παρατηρηθεί ότι στην ηλικία των δύο (2) ετών γίνονται οι πρώτοι συστηματικοί συνδυασμοί. Σε αυτήν την ηλικία το παιδί μεταβαίνει από το στάδιο παραγωγής φράσεων με μία λέξη στο στάδιο σύνδεσης των λέξεων σε φράσεις. Το στάδιο παραγωγής εκφράσεων με μια λέξη

διαρκεί περίπου από το 1^ο έως το 2^ο έτος της ηλικίας του παιδιού και χαρακτηρίζεται από την παραγωγή μεμονωμένων ασύνδετων λέξεων. Σε αυτό το στάδιο, το λεξιλόγιο του παιδιού είναι περιορισμένο και δεν εμφανίζονται (συστηματικά) συντακτικά φαινόμενα, αν και η αντίληψη ορισμένων συντακτικών δομών και φαινομένων από το παιδί αρχίζει πριν το 2^ο έτος. Το στάδιο της σύνδεσης των λέξεων σε φράσεις αρχίζει στο 2^ο έτος, κατά προσέγγιση. Οι πρώτες φράσεις αποτελούνται συνήθως από 2 μόνο λέξεις. Στην πορεία, οι εκφράσεις γίνονται πιο πλούσιες δομικά.

2.2 Θεωρητικό υπόβαθρο

Ένα σημαντικό ερώτημα που έχει τεθεί είναι το πώς επιτυγχάνεται η μετάβαση από το κατώτερο στάδιο γλωσσικής ανάπτυξης στο ανώτερο και ποια αλλαγή συντελείται στη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού (Radford, 1990)¹. Η εξήγηση για τις εξελικτικές αλλαγές δίνεται μέσω της **Υπόθεσης της Ωρίμανσης** της γλωσσικής ικανότητας (Maturation Hypothesis), που διατυπώθηκε από τους Borer & Wexler (1987): **Ορισμένες αρχές της Καθολικής Γραμματικής είναι γενετικά προγραμματισμένες να ενεργοποιηθούν σε διαφορετικά στάδια της γλωσσικής ωρίμανσης του ανθρώπου.** Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το παιδί να παράγει ελλειπίες προτάσεις, επειδή ο γλωσσικός μηχανισμός δεν έχει ωριμάσει βιολογικά. Οι Borer & Wexler (1987) δεν προσδιορίζουν τα στάδια γλωσσικής ανάπτυξης ιδιαίτερα αυστηρά, θεωρούν, όμως, ότι η εδραίωση των παραμέτρων συντελείται πολύ νωρίς (Very Early Parameter Setting). Πιο συγκεκριμένα, στην ηλικία των 18 μηνών το παιδί έχει εδραιώσει τις σημαντικότερες παραμέτρους, όπως τη δυνατότητα ή μη παράλειψης υποκειμένου και τη θέση του ρήματος στην πρόταση (παράμετρος Κεφαλής).

Αν και η εδραίωση των παραμέτρων επιτυγχάνεται πολύ νωρίς, τα παιδιά παράγουν ελλειπίες ή λανθασμένες προτάσεις, σχεδόν μέχρι την ηλικία των 2,6 ετών, με βασικό χαρακτηριστικό τη χρήση απαραιτητικής δομής σε κύριες προτάσεις. Το φαινόμενο ονομάστηκε **Στάδιο Προαιρετικού Απαιτητικού**, για το οποίο γίνεται εκτενής αναφορά παρακάτω.

¹ Ο Radford (1990) μελέτησε τις μακροχρόνιες έρευνες του αυθόρμητου παιδικού λόγου της Αγγλικής και διέκρινε τα στάδια ανάπτυξης του παιδιού ανάλογα με την κατηγορία των λέξεων που παράγονται:

- 1) προκατηγορικό στάδιο: μεμονωμένες λέξεις χωρίς συντακτικό ενδιαφέρον και χωρίς να ανήκουν σε κάποια γραμματική κατηγορία.
- 2) λεξικό στάδιο: φράσεις χωρίς λειτουργικές κατηγορίες, έως το 2^ο έτος.
- 3) λειτουργικό στάδιο: παραγωγή λειτουργικών κατηγοριών, από το 2^ο έτος και εξής.

2.3 Η έννοια του Προαιρετικού Απαρεμφάτου

Κατά το 2ο στάδιο της γλωσσικής ανάπτυξης τα παιδιά σχηματίζουν τους πρώτους συνδυασμούς λέξεων. Είναι σύνολα που αποτελούνται συνήθως από ένα ρήμα και ένα όνομα και αναφέρονται σε ένα γεγονός ή μία κατάσταση (δηλωτικές προτάσεις). Από τα γλωσσικά δεδομένα προκύπτει ότι τα πρώιμα αυτά εκφωνήματα δε σχηματίζονται τυχαία, αντιθέτως τα παιδιά βασίζονται από πολύ νωρίς σε συντακτικές αρχές για την παραγωγή προτάσεων (σειρά των όρων της Πρότασης, κλίση του ρήματος και παρουσία/απουσία υποκειμένου).

Ωστόσο, σε πολλές γλώσσες σημειώνεται ένα στάδιο στην πρώιμη γραμματική, κατά το οποίο επιτρέπονται δύο είδη δηλωτικών προτάσεων: κύριες προτάσεις με το βασικό ρήμα σε παρεμφατική (κλιτή) μορφή και κύριες προτάσεις με απαρέμφατο, όπως φαίνεται από τα παραδείγματα από την Αγγλική και τη Γαλλική²:

- (7) John walks
(Ο Γιάννης περπατά)
- (8) John (to) walk (=John wants to walk)
(Ο Γιάννης θέλει να περπατήσει)
- (9) Marcel dort
(Ο Μαρσέλ κοιμάται)
- (10) Marcel (veut) dormir.
(Ο Μαρσέλ θέλει να κοιμηθεί)

Παρατηρείται, με άλλα λόγια, ένα αρχικό στάδιο, κατά το οποίο τα παιδιά δε γνωρίζουν ότι οι κύριες προτάσεις πρέπει να έχουν ρήμα σε παρεμφατική μορφή (κλιτό) και χρησιμοποιούν π ρ ο α ι ρ ε τ ι κ ά την απαρεμφατική μορφή στη θέση της παρεμφατικής. Η Υπόθεση του Προαιρετικού Απαρεμφάτου, που διατυπώθηκε από

---

² Ο λόγος για τον οποίο παρατίθενται δεδομένα από την Αγγλική και τη Γαλλική είναι ότι η Νέα Ελληνική δεν έχει απαρεμφατικούς τύπους. Η ρηματική δομή της Ελληνικής σε πρώιμο στάδιο θα εξηγηθεί στα επόμενα κεφάλαια.

τον Wexler (1990)³ είναι μία προσπάθεια να περιγραφεί διαγλωσσικά η προαιρετική χρήση του απαρεμφάτου, παράλληλα με τη χρήση της κλιτής μορφής του ρήματος, φαινόμενο που απαντάται σε ορισμένες γλώσσες. Ο Wexler προσπάθησε να εξηγήσει το γεγονός αυτό, συγκεντρώνοντας και παρατηρώντας δεδομένα από μακροχρόνιες έρευνες που διεξήχθησαν για την κατάκτηση της Γερμανικής, της Γαλλικής και της Σουηδικής. Διαπίστωσε ότι ο πρώιμος παιδικός λόγος στην ηλικία από 1,6 ως 2,6 ετών είχε κοινά χαρακτηριστικά σε όλες τις παραπάνω γλώσσες:

Ū Οι κλιτοί ρηματικοί τύποι εμφανίζονται στη σωστή θέση μέσα στην πρόταση, ανάλογα με τη γλώσσα που κατακτά το παιδί.

Από τα Γερμανικά βλέπουμε ότι στη φράση:

(11) Mein hubsaube (=hubschrauber) had (=hat) tiere din (=drin)
(το δικό μου ελικόπτερο έχει ζώα μέσα)

ο κλιτός ρηματικός τύπος *had* βρίσκεται στη δεύτερη θέση της πρότασης, όπως ακριβώς ορίζει ο κανόνας για τους κλιτούς ρηματικούς τύπους στη γλώσσα των ενηλίκων. Εφόσον το παιδί παράγει προτάσεις όπως η παραπάνω, τότε θεωρείται ότι γνωρίζει τον κανόνα θέσης / μετακίνησης του κλιτού ρηματικού τύπου στη γλώσσα-στόχο (Wexler, 1994).

Ū Οι άκλιτοι ρηματικοί τύποι (απαρέμφατα) βρίσκονται στη σωστή θέση μέσα στην πρόταση, ανάλογα με τη γλώσσα-στόχο.

Από τα Γερμανικά πάλι βλέπουμε ότι ο άκλιτος ρηματικός τύπος στην πρώιμη παιδική γλώσσα βρίσκεται στο τέλος της πρότασης, όπως και στη γλώσσα των ενηλίκων:

(12) Du das haben
(Εσύ αυτό έχει –απαρέμφατο)

(Γερζή, 2009)

³ Optional Infinitive, Wexler (1990)
Root Infinitive, Rizzi (1994)

Παρά το γεγονός ότι τα παιδιά ακολουθούν τους παραπάνω περιορισμούς της γλώσσας-στόχου, δε γνωρίζουν ότι δεν μπορούν να παράγουν κύριες προτάσεις με άκλιτους ρηματικούς τύπους. Οι κύριες προτάσεις δομούνται με βάση ένα ρήμα στην κλιτή μορφή του και όχι με βάση κάποιο απαρέμφοτο. Στο παράδειγμα (10) στη Γαλλική το παιδί παράγει έναν άκλιτο ρηματικό τύπο, ένα απαρέμφοτο, σε μια κύρια πρόταση. Όμως, στη γλώσσα των ενηλίκων δε επιτρέπεται η χρήση απαρεμφατικού τύπου σε θέση κλιτού ρηματικού τύπου σε κύρια πρόταση. Όταν εμφανίζεται το απαρέμφοτο σε κύριες προτάσεις, λαμβάνει δύο συντακτικές θέσεις. Η πρώτη είναι αυτή του συμπληρώματος στο κλιτό ρήμα της κύριας πρότασης, όπως φαίνεται από το παράδειγμα (13):

(13) L' enfant veut manger (=απαρέμφοτο)

(Το παιδί θέλει να φάει)

Στο παράδειγμα (13) υπάρχει ένα ρήμα σε κλιτή μορφή και ένα απαρέμφοτο που εξαρτάται άμεσα από το ρήμα ως συμπλήρωμα. Μια πρόταση μόνο με απαρέμφοτο θα ήταν αντιγραμματική:

(14) L' enfant manger (=το παιδί φάει –απαρέμφοτο)

Η δεύτερη περίπτωση κατά την οποία εμφανίζεται το απαρέμφοτο σε προτάσεις, είναι όταν χρησιμοποιείται ως κύριο ρηματικό στοιχείο σε δευτερεύουσες προτάσεις που εξαρτώνται από την κύρια πρόταση, όπως φαίνεται από το ακόλουθο παράδειγμα:

(15) Je vous demande de ne pas faire de bruit.

(=Σας παρακαλώ να μην κάνετε θόρυβο)

Το παιδί σε πρώιμο στάδιο αγνοεί ακόμη αυτόν τον περιοριστικό κανόνα, με αποτέλεσμα να παράγει κύριες προτάσεις τόσο με κλιτούς, όσο και με άκλιτους ρηματικούς τύπους, όπως είδαμε στο παράδειγμα (10).

Αυτή η προαιρετική χρήση του απαρεμφάτου σε δομές που για τη γλώσσα των ενηλίκων είναι αντιγραμματικές, είναι που διαχωρίζει τη γλώσσα των παιδιών από αυτή των ενηλίκων. Παρ' όλα αυτά, τα παιδιά αντιλαμβάνονται τις διαφορές του απαρεμφάτου από την κλιτή ρηματική μορφή, καθώς όταν χρησιμοποιούν την κάθε δομή, την τοποθετούν στη σωστή συντακτική θέση, όπως φαίνεται από τα

παραδείγματα (11) και (12), για κλιτούς ρηματικούς τύπους και απαρέμφατα, αντίστοιχα. Από τα Γερμανικά βλέπουμε ότι, όταν χρησιμοποιείται το Προαιρετικό Απαρέμφατο, εμφανίζεται στη σωστή συντακτική θέση σε σχέση και με το υποκείμενο. Όταν την ίδια χρονική περίοδο χρησιμοποιούνται παρεμφατικές δομές, επίσης χρησιμοποιούνται σωστά ως προς τους μορφολογικούς δείκτες (Χρόνος, Συμφωνία με το Υποκείμενο, πρόσωπο και αριθμός).

Στα Αγγλικά, το κλιτικό παράδειγμα του ρήματος στον Ενεστώτα και η παρεμφατική μορφή δεν έχουν μορφολογικές διαφορές. Η μορφή, δηλαδή, του παρεμφάτου συμπίπτει με την κλιτή μορφή του ρήματος, σχεδόν σε όλα τα πρόσωπα του ενικού και του πληθυντικού:

- (16)   a. I play (=εγώ παίζω)
              b. (to) play (παίζω, απαρέμφατο)

Η μόνη περίπτωση στην οποία διαφοροποιούνται οι δύο μορφές είναι αυτή του γ' ενικού προσώπου, το οποίο σχηματίζεται με την προσθήκη ενός τελικού επιθήματος s στην κατάληξη του ρήματος:

- (17)   He plays (=αυτός παίζει)

Όταν συναντούμε στη γλώσσα των παιδιών που κατακτούν την Αγγλική εκφωνήματα όπως το παράδειγμα (17), υποθέτουμε ότι τα παιδιά παράγουν απαρέμφατο (play), όταν δε χρησιμοποιούν την κατάληξη του γ' ενικού (plays). Οδηγούμαστε, επομένως, στην υπόθεση ότι τα παιδιά χρησιμοποιούν προαιρετικά την παρεμφατική δομή σε δομές όπου θα αναμενόταν να παράγουν κλιτή ρηματική μορφή. Παρά το γεγονός ότι μια τέτοια πρόταση όπως του παραδείγματος (18) είναι αντιγραμματική στη γλώσσα των ενηλίκων, βλέπουμε ότι το απαρέμφατο μπαίνει στη σωστή συντακτική θέση σε σχέση με την Άρνηση, καθώς στις παρεμφατικές δομές η άρνηση μπαίνει πριν το απαρέμφατο:

- (18)   mummy not play (=μαμά όχι παίζει, μεσαία θέση πριν το απαρέμφατο)

Το συμπέρασμα που εξάγεται από τα παραπάνω είναι ότι τα παιδιά αναγνωρίζουν ότι χρησιμοποιούν δύο διαφορετικές ρηματικές μορφές. Η προαιρετικότητα της χρήσης δε μαρτυρεί ότι μπερδεύονται. Αντίθετα, το γεγονός ότι τοποθετούν το απαρέμφατο και την κλιτή ρηματική μορφή στη σωστή συντακτική θέση δείχνει ότι αναγνωρίζουν δύο διαφορετικούς τύπους.

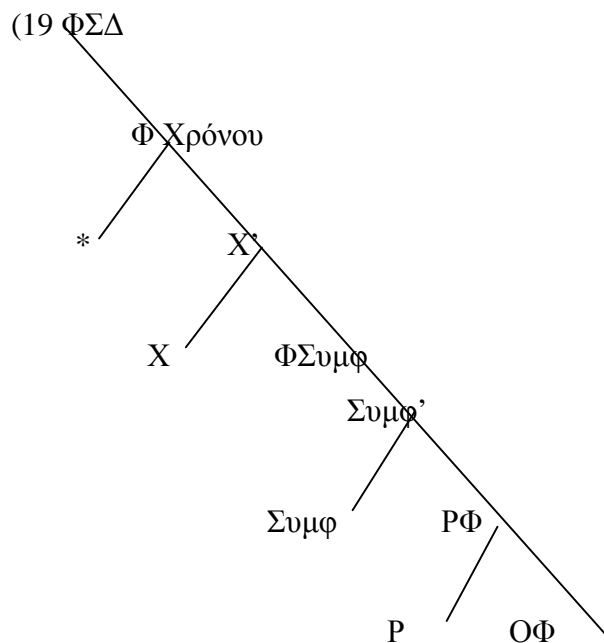
Και πάλι, αυτό που φαίνεται να μη γνωρίζουν τα παιδιά είναι ότι **στη γλώσσα των ενηλίκων τα απαρέμφατα δεν είναι αποδεκτά σε κύριες προτάσεις που απαιτούν ρήμα σε κλιτή μορφή**. Το γεγονός αυτό, όμως, δεν μπορεί να ερμηνευτεί ως αποτέλεσμα απουσίας κατάκτησης της ρηματικής Κλίσης. Σύμφωνα με τον Wexler (1994) η εδραίωση των παραμέτρων συντελείται πολύ νωρίς στην ανάπτυξη του παιδιού (Very Early Parameter Setting). Στην ηλικία των δεκαπέντε (15) μηνών το παιδί έχει εδραιώσει τις σημαντικότερες παραμέτρους, όπως την παράλειψη ή μη του υποκειμένου και τη θέση του ρήματος στην πρόταση. Αν και η εδραίωση των παραμέτρων συμβαίνει πολύ νωρίς, όπως είπαμε, τα παιδιά παράγουν ελλειπείς ή λανθασμένες προτάσεις μέχρι την ηλικία των 2,6 ετών, όπως είδαμε από τα δεδομένα από τη Γερμανική, την Αγγλική και τη Γαλλική παιδική γλώσσα.

Ο πρώιμος παιδικός λόγος έχει κοινά χαρακτηριστικά σε όλες αυτές τις γλώσσες, και συγκεκριμένα το στάδιο του Προαιρετικού Απαρεμφάτου. Κατά το στάδιο αυτό το παιδί γνωρίζει τη σωστή συντακτική θέση του κλιτού και του άκλιτου ρηματικού τύπου, αλλά δε γνωρίζει ότι οι άκλιτοι ρηματικοί τύποι δεν μπορούν να αποτελούν τον πυρήνα των κύριων προτάσεων. Η διάρκεια του σταδίου είναι περίπου ένα χρόνο (1,6-2,6 ετών) και χαρακτηρίζεται από την προαιρετική παραγωγή απαρεμφάτων στις κύριες προτάσεις. Αιτιολογείται ως αποτέλεσμα της προαιρετικής παράλειψης του Χρόνου ή της Συμφωνίας Υποκειμένου και Ρήματος στις συντακτικές δομές του παιδιού και ονομάζεται Μοντέλο Παράλειψης Χρόνου (Tense Omission Model). Επειδή το παιδί παραλείπει προαιρετικά την κατηγορία της Κλίσης (Χρόνος, Συμφωνία) του ρήματος στις κύριες προτάσεις, παρατηρείται η απουσία των καταλήξεων από το ρήμα, των βοηθητικών και τροπικών ρημάτων, των κλιτικών αντωνυμιών, του υποκειμένου και των άλλων συντακτικών κατηγοριών που εξαρτώνται από την Κλίση του ρήματος.

Η προαιρετική παράλειψη της Κλίσης δε σημαίνει ότι το παιδί αγνοεί πλήρως την κατηγορία της Κλίσης. Το παιδί έχει κατακτήσει κάποιες βασικές γραμματικές αρχές, αλλά όχι όλες. Γνωρίζει τη μετακίνηση Κεφαλής. Επίσης, γνωρίζει ότι η μετακίνηση της ρηματικής κεφαλής είναι επιβεβλημένη σε παρεμφατικά εκφωνήματα, όπως, για παράδειγμα, σε ερωτηματικές προτάσεις. Εφαρμόζει την αρχή της οικονομίας, σύμφωνα με την οποία τα απαρέμφατα δε μετακινούνται. Επομένως, εντοπίζεται ένα πρώιμο στάδιο κατά το οποίο τα ρήματα βρίσκονται σε ελεύθερη κατανομή ως προς

το χαρακτηριστικό +/-παρεμφατικό και οι παρεμφατικές ρηματικές δομές μετακινούνται στον κόμβο της Κλίσης. Το παιδί, όμως, δε γνωρίζει ότι τα παρεμφατικά ρήματα δεν μπορούν να εμφανιστούν ως βασικά ρήματα σε κύριες προτάσεις (Avram, 2003).

Για το φαινόμενο αυτό, που σχετίζεται με αδυναμία πλήρωσης των κόμβων Χρόνου και Συμφωνίας της Φραστικής Δομής⁴, έχει διατυπωθεί από τον Rizzi (1994) η υπόθεση ότι η ελλειπτική αυτή δενδρική δομή που αφορά το ρήμα, εξηγείται με τη **Θεωρία Περικοπής της Δενδρικής Δομής**. Η Υπόθεση του Περικομμένου Δένδρου διατυπώθηκε για να εξηγηθεί η ασυμβατότητα μεταξύ Χρόνου και Συμφωνίας:

Ο Rizzi αναλύει τη δομή αυτή ως ότι της λείπουν κάποιες προβολές της Κλίσης, πιο συγκεκριμένα ο χρόνος και οι προβολές πάνω από τη Φράση Χρόνου. Τα

⁴ Σύμφωνα με τις συντακτικές θεωρίες της γενετικής παράδοσης, οι προτάσεις μπορούν να αναλυθούν ως φραστικοί δείκτες ή συντακτικά δένδρα. Σε αυτές τις δενδρικές δομές, λέξεις περιεχομένου και λειτουργικές λέξεις αναπαρίστανται σε διάφορους κόμβους. Καθένας από αυτούς τους κόμβους είναι μια κεφαλή X^0 που προβάλλει σε έναν κόμβο φράσης (XP). Οι φράσεις που φιλοξενούν λειτουργικές κατηγορίες (λειτουργικές φράσεις), περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, μια φράση Συμφωνίας που ευθύνεται για τη συμφωνία γένους, προσώπου και αριθμού μεταξύ του ρήματος και του υποκειμένου, μία φράση Χρόνου που είναι υπεύθυνη για το κλιτικό παράδειγμα χρόνου του ρήματος, και μια φράση Συμπληρωματικού Δείκτη. Η Φράση ΣΔ φιλοξενεί συμπληρωματικούς δείκτες, όπως το «ότι», και μορφήματα εισαγωγής ερωτηματικών προτάσεων μερικής αγνοίας, όπως τα ποιος, πού, τι κτλ, που έχουν ολοκληρώσει τη μετακίνησή τους από τη βασική τους θέση εντός της ρηματικής φράσης προς τη Φράση ΣΔ. Τα παρεμφατικά ρήματα μετακινούνται από το κόμβο V^0 , την αρχική τους θέση μέσα στη ρηματική φράση, προς το Agr^0 και μετά στο T^0 , προκειμένου να ελέγξουν ή να λάβουν πτώση. Το υποκείμενο μετακινείται στον κόμβο του Χαρακτηριστή των λειτουργικών φράσεων, προκειμένου να λάβει πτώση και να ελέγξει τη Συμφωνία με το ρήμα.

Προαιρετικά Απαρέμφατα ορίζονται ως δομές που προβάλλονται μόνο τόσο όσο μια γυμνή ρηματική φράση (**bare verbal phrase**), από όπου, δηλαδή, μπορούν να απουσιάζουν οι προβολές Χρόνου και Συμφωνίας. Τα Προαιρετικά Απαρέμφατα επιτρέπονται, επειδή ο φραστικός δείκτης περικόπτεται. Το παιδί «ξεφορτώνεται» τα Προαιρετικά Απαρέμφατα, μόλις αντιληφθεί ότι κάθε κύρια πρόταση είναι Φράση Συμπληρωματικού Δείκτη (**CP**).

Η έκφραση του Χρόνου είναι προαιρετική σε αυτό το στάδιο. Τα παιδιά αντιλαμβάνονται το χρόνο ως έννοια σε επίπεδο σημασίας, δεν κάνουν, όμως, τον απαραίτητο γραμματικό διαχωρισμό ως προς τη μορφολογική δομή του ρήματος. Χρησιμοποιούν τα Προαιρετικά Απαρέμφατα σε ενεστωτικές και παρελθοντικές προτάσεις. Δεν αναγνωρίζουν τις ποιότητες του ρηματικού χρόνου, οπότε ο χρόνος δεν έχει σημασιολογικό ρόλο στην πρόταση. Το παιδί μπορεί να μη γνωρίζει ακόμα το ρηματικό χρόνο, δε σημαίνει, όμως, ότι δεν αντιλαμβάνεται την έννοια του Χρόνου σε σχέση με το πώς εκτυλίσσεται η δράση στον κόσμο που τον περιβάλλει. Ο ρηματικός χρόνος αποτελεί μια τυπική ρηματική πραγμάτωση. Τα παιδιά έχουν πρόβλημα με το ρηματικό χρόνο, οπότε η παράλειψη της προβολής οδηγεί σε απαρεμφατικές δομές, εκεί που θα ήταν απαραίτητη η ρηματική κλίση.

Τα παιδιά θα παραμείνουν στο στάδιο αυτό, όσο δε χρησιμοποιούν παρελθοντικές ρηματικές δομές. Στην πορεία, καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν, αυξάνεται η χρήση των παρεμφατικών δομών.

Κατά τη διάρκεια αυτού του σταδίου, η παιδική γραμματική αποκλίνει από αυτή των ενηλίκων, αφενός ως προς το ότι επιτρέπει να χρησιμοποιείται μια απαρεμφατική μορφή σε περιβάλλοντα όπου χρησιμοποιείται κλιτός ρηματικός τύπος στη γλώσσα των ενηλίκων, όπως αναφέρθηκε, αφετέρου ότι επιτρέπεται να χρησιμοποιούνται και οι δύο μορφές για να εκφραστεί ουσιαστικά το ίδιο νόημα, αφού τα παιδιά χρησιμοποιούν προαιρετικά τη μια ή την άλλη μορφή σε κύριες προτάσεις. Ωστόσο, θα δούμε ότι δεν είναι τόσο ξεκάθαρο αν αυτές οι δύο ρηματικές μορφές χρησιμοποιούνται για να εκφραστεί η ίδια σημασία κάθε φορά.

Η Hyams (2002) εξηγεί την προαιρετικότητα των απαρεμφάτων της πρώιμης παιδικής γλώσσας ως αντανakλαστικό μιας ελλιπούς σχέσης μεταξύ γραμματικής και σημασιολογίας/πραγματολογίας. Υπό αυτό το πρίσμα, η γλώσσα των παιδιών θα διέφερε από τη γλώσσα των ενηλίκων, μόνο σε ό,τι αφορά τη γραμματική και τους

όρους του διαλόγου. Η γραμματική των παιδιών κατά τη γλωσσική κατάκτηση δεν αποτελεί ένα διαφορετικό σύστημα από αυτό που ισχύει για τη γλώσσα των ενηλίκων. Ο Φραστικός Δείκτης θεωρείται ότι περιέχει όλες τις λειτουργικές κατηγορίες που υπάρχουν στη γλώσσα-στόχο από την αρχή της γλωσσικής κατάκτησης. Όμως, τα Προαιρετικά Απαρέμφατα επιτρέπονται, καθώς κάποιες λειτουργικές κατηγορίες εντός της ρηματικής Κλίσης είναι υποχαρακτηρισμένες⁵ σε αυτό το πρώιμο στάδιο. Η παραδοσιακή διαίσθηση ότι τα παιδιά μιλούν για το εδώ-και-τόρα επαληθεύεται με τον υποχαρακτηρισμό της πρώιμης Κλίσης: δεν έχει προβολές Χρόνου/Συμφωνίας, είναι απαρηματική και δεν προσδίδει πτώση. Οι προβολές αυτές, με άλλα λόγια, παραλείπονται, καθώς η συνομιλία μεταξύ παιδιών και ενηλίκων αφορά το παρόν. Το επόμενο στάδιο μετά τα Προαιρετικά Απαρέμφατα είναι η παρουσία του Χρόνου, ενώ η Συμφωνία παραμένει ακόμη αφανής. Στην περίπτωση που τα παιδιά χρησιμοποιούν τον κλιτό ρηματικό τύπο, δεν εντοπίζονται υποχαρακτηρισμένες λειτουργικές κατηγορίες.

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι τα Προαιρετικά Απαρέμφατα της πρώιμης γραμματικής ομοιάζουν κατά πολύ με αυτά που βρίσκουμε στη γλώσσα των ενηλίκων. Στα Ολλανδικά, τα Αγγλικά και τα Ιταλικά εμφανίζονται απαρήματα σε προτάσεις προσταγής ή αλλιώς σε προτάσεις Mad Magazine⁶:

(20) *Hier geen fietsen plaatsen!*

Here no bicycles place-inf (=όχι μέρος για ποδήλατα)

(21) *Jan met mijn zus trouwen?! Dat nooit.*

Jan my sister marry-inf?! That never. (=να παντρευτεί ο Ζαν την αδελφή μου; Αυτό αποκλείεται!)

⁵ Υποχαρακτηρισμός (Underspecification) = όρος που προέρχεται από τον τομέα της Φωνολογίας και χαρακτηρίζει τις διάφορες προσεγγίσεις όπου είναι επιθυμητό οι αναπαραστάσεις να χαρακτηρίζονται ελάχιστα ή να «υποχαρακτηρίζονται». Η θεωρία ασχολείται ειδικότερα με το ποιες τιμές είναι προβλέψιμες και άρα υποχαρακτηρισμένες (π.χ. το χαρακτηριστικό της ηχηρότητας ενός φωνήεντος θεωρείται πλεονάζον και άρα παραλείπεται). Στην πιο γενική έννοια, η διάκριση αυτή αναφέρεται στην παρουσία έναντι της απουσίας ενός συγκεκριμένου γλωσσικού χαρακτηριστικού (Crystal, 2000).

⁶ Avram, L. "An introduction to Language Acquisition from a generative perspective"
<http://www.ebooks.unibuc.ro/filologie/avram/index/htm>

(22) a. *John dance. Never in a million years.* (=Ο Γιάννης χορεύει; Ούτε σε ένα εκατομμύριο χρόνια)

b. *My sister marry John. Over my dead body!* (=Η αδελφή μου να παντρευτεί το Γιάννη; Πάνω απ' το πτώμα μου!)

c. *Herman eat bean sprouts. Why?* (=Ο Χέρμαν τρώει φασόλια; Γιατί;)

(23) a. *Io fare questo? Ma!*

me do-inf that? never! (= Να κάνω εγώ αυτό; Ποτέ!)

b. *Partire immediatamente!*

leave-inf immediately (=Φύγει αμέσως!)

Στα Γερμανικά, στη γλώσσα των ενηλίκων, τέτοιες δομές χρησιμοποιούνται ως απαντήσεις σε ερωτήσεις που περιέχουν τροπικά στοιχεία:

(24) Person A: *Was willst du jetzt machen?*

what want-2nd pers.sg. you now do-inf (=τι θα ήθελες τώρα να κάνεις;)

Person B: *Kuchen essen.*

cake eat-inf (=να φάω κέικ)⁷

Από τα παραπάνω παραδείγματα φαίνεται ότι τα Προαιρετικά Απαρέμφατα στη γλώσσα των παιδιών και τα απαρέμφατα στη γλώσσα των ενηλίκων μοιράζονται κάποια ίδια χαρακτηριστικά, όπως το χαρακτηριστικό του Μη-Πραγματικού (Hoekstra and Hyams, 1998):

Jussives are closest to the kinds of RIs used by children. Like most of the children's RIs, they involve deontic modality. The category of Mad Magazine sentences likewise denotes non-realized eventualities. The possibility of the eventuality is mentioned, which is then commented on in the next statement. So we maintain that the modal interpretation of children's RIs is determined by the inherent quality of infinitives as being marked [-realized]. And this is a feature of adult RIs as well (Hoekstra and Hyams 1998:103).

⁷ Η μετάφραση των παραδειγμάτων στα Νέα Ελληνικά δεν αποδίδει το φαινόμενο, καθώς στα Νέα Ελληνικά δεν υπάρχουν απαρέμφατα. Η μετάφραση γίνεται για λόγους κατανόησης μόνο. Να ληφθούν ως απαρεμφατικοί τύποι.

(Η ειδική προστακτική βρίσκεται πολύ κοντά στο είδος των απαρεμφάτων που χρησιμοποιούν τα παιδιά. Όπως τα περισσότερα προαιρετικά απαρέμφατα που χρησιμοποιούν τα παιδιά, σχετίζονται με τη *Δεοντική Τροπικότητα*⁸. Ομοίως, η κατηγορία των προτάσεων του Mad Magazine αναφέρεται σε μη-πραγματικές καταστάσεις. Η πιθανότητα μιας κατάστασης αναφέρεται και σχολιάζεται στην απάντηση που ακολουθεί. Επομένως, η τροπική ερμηνεία των Προαιρετικών Απαρεμφάτων των παιδιών καθορίζεται από την κληροδοτημένη ποιότητα των απαρεμφάτων, μαρκαρισμένων ως *μη-πραγματικών*. Η τροπική ερμηνεία είναι, επίσης, χαρακτηριστικό των απαρεμφάτων της γλώσσας των ενηλίκων.)

Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή, τα Προαιρετικά Απαρέμφατα των παιδιών είναι διαφορετικά από αυτά που εμφανίζονται στη γλώσσα των ενηλίκων. Πρώτον, στη γλώσσα των ενηλίκων τα απαρέμφατα σχετίζονται πάντα με συγκεκριμένο ύφος της πρότασης, ενώ τα παιδιά χρησιμοποιούν τα Προαιρετικά Απαρέμφατα όπου θα έπρεπε να υπάρχει μια κλιτή μορφή του ρήματος.

Στα Γερμανικά των ενηλίκων είναι υποχρεωτική η παράλειψη του υποκειμένου σε προτάσεις με απαρέμφατο. Στο παράδειγμα (24), η απάντηση του συνομιλητή B θα ήταν αντιγραμματική, αν το υποκείμενο ήταν εκπεφρασμένο. Αντίθετα, στις προτάσεις των παιδιών με απαρέμφατο, το υποκείμενο δεν παραλείπεται πάντοτε:

(25) a. Nicole: *Nicole wurst haben*.

(= Νικόλ λουκάνικα τρώει-απαρέμφατο)

b. Dorothy: *Bebi haye machen*

(=μωρό κάνει ύπνο-απαρέμφατο)

c. Katrin: *Katrin machen*.

(Κατερίνα κάνει-απαρέμφατο)

⁸ (Deontic Modality) Δεοντική Τροπικότητα: όρος που προέρχεται από την Τροπική Λογική και χρησιμοποιείται από μερικούς γλωσσολόγους ως μέρος ενός θεωρητικού πλαισίου για την ανάλυση των τροπικών ρημάτων και άλλων σχετικών δομών της γλώσσας. Ασχολείται με τη λογική της υποχρέωσης και της συναίνεσης, όπως π.χ. η χρήση του τροπικού σε προτάσεις τύπου: «το αυτοκίνητο πρέπει να είναι έτοιμο (=σε υποχρεώνω να εξασφαλίσεις ότι το αυτοκίνητο θα είναι έτοιμο). Συνεπώς, αντιδιαστέλλεται προς την Αληθειακή και την Επιστημική τροπικότητα, που θα ερμήνευαν την παραπάνω πρόταση ως: =προκύπτει ότι το αυτοκίνητο είναι έτοιμο και =είναι βέβαιο ότι το αυτοκίνητο είναι έτοιμο, αντίστοιχα (Crystal, 2000).

Η ερμηνεία των Προαιρετικών Απαρεμφάτων της παιδικής γλώσσας είναι πιο γενική. Τα παιδιά τείνουν να ερμηνεύουν τις προτάσεις αυτές και ως ότι εκφράζουν το πραγματικό (περιγραφικά νοήματα, συνήθως μια παρούσα εξελισσόμενη δραστηριότητα, αλλά και παρελθόντος / μέλλοντος) (Wexler 1994), καθώς και το μη-πραγματικό, τροπικά νοήματα, που συχνά σχετίζονται με τη βούληση (Hoekstra and Jordens 1994 για τα Ολλανδικά, Plunkett and Strömqvist 1990 για τα Σουηδικά, Meisel 1990 για τα Γαλλικά).

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι η χρήση του Προαιρετικού Απαρεμφάτου διαφέρει από γλώσσα σε γλώσσα. **Η εμφάνισή του στην παιδική γλώσσα καθορίζεται από τις βασικές αρχές της γλώσσας-στόχου που έχει κατακτήσει το παιδί και δε συνδέεται απαραίτητα με απουσία κατάκτησης της Κλίσης.** Η ερμηνεία του διαφέρει διαγλωσσικά και συνδέεται άμεσα με τη χρήση των απαρεμφάτων στη γλώσσα των ενηλίκων. Η γραμματική πραγμάτωση του Χρόνου είναι προαιρετική. Καθώς ο Χρόνος ακολουθεί τη διαδικασία ωρίμανσης και εντάσσεται στο γραμματικό σύστημα του παιδιού, η γλώσσα του παιδιού αρχίζει να μοιάζει όλο και περισσότερο με αυτήν των ενηλίκων.

Κεφάλαιο 3^ο

3.0 Η σχέση του Προαιρετικού Απαρεμφάτου με τη ρηματική δομή της πρώιμης Ελληνικής.

Έχει διατυπωθεί από τη Varlokosta (1996) η άποψη ότι στην πρώιμη Ελληνική υπάρχει ένα ρηματικό ισοδύναμο του Προαιρετικού Απαρεμφάτου, το οποίο ομοιάζει ως προς τα μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά και λειτουργεί σαν απαρεμφατική δομή στις προτάσεις όπου εμφανίζεται, ως αποτέλεσμα απουσίας λειτουργικών κατηγοριών από τον παιδικό λόγο. Στις παραγράφους που ακολουθούν θα διερευνήσουμε αυτή τη θέση, με βασικό άξονα τα χαρακτηριστικά του ρήματος της Ελληνικής.

3.1 Μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά της Ελληνικής.

Οι φυσικές γλώσσες του κόσμου ταξινομούνται σύμφωνα με τα τυπολογικά τους χαρακτηριστικά μορφολογίας και σύνταξης. Ως προς τη μορφολογία, διακρίνονται πέντε (5) κατηγορίες γλωσσών: οι απομονωτικές, όπως τα Κινεζικά και τα Βιετναμέζικα, οι συγκολλητικές, όπως η Τουρκική και η Ουγγρική, οι πολυσυνθετικές, όπως οι ινδιάνικες γλώσσες, οι σχεδιοτυπικές, όπως η Αιγυπτιακή και η Αραβική και, τέλος, οι διαχυτικές, όπως η Λατινική, η Ρωσική και η Ελληνική.

Η Ελληνική εντάσσεται στις διαχυτικές γλώσσες, καθώς περιέχει λέξεις με πλούσια μορφολογική δομή. Οι λέξεις σχηματίζονται στη βάση των θεμάτων, με διαδικασίες Παραγωγής και Κλίσης, είτε για να παραχθεί μια νέα λέξη μέσω του συνδυασμού ενός θέματος και ενός παραγωγικού μορφήματος (π.χ. ύπνος, υπνηλία, υπνωτικό), είτε για το σχηματισμό διαφορετικών μορφών μιας λέξης, με το συνδυασμό ενός θέματος και των κλιτικών προσφύματων (π.χ. κλιτικό παράδειγμα ενός ρήματος με την προσθήκη της ρηματικής κατάληξης: κάνω, κάνεις, κάνει, κάνουμε, κάνετε, κάνουν), αντίστοιχα. Τα κλιτικά προσφύματα φέρουν περισσότερες της μιας μορφοσυντακτικές πληροφορίες. Ειδικά για τα ρήματα, τα κλιτικά επιθήματα φέρουν πληροφορίες χρόνου, προσώπου, αριθμού. Οι πληροφορίες, δηλαδή, *διαχέονται* στο πλαίσιο του ίδιου μορφήματος. Αυτό σημαίνει ότι η αναλογία μορφήματος και πληροφορίας δεν είναι 1:1, αλλά τα κλιτικά μορφήματα φέρουν περισσότερες της μιας σημασίες (Ράλλη, 2001).

Ακόμη, τα ρήματα διακρίνονται στη μορφολογική τους πραγμάτωση ως προς το Ποιόν Ενεργείας σε *συντελικά* και *μη-συντελικά*. Αυτή η διάκριση αφορά τους παρελθοντικούς χρόνους (Παρατατικός #Αόριστος) και στους μελλοντικούς (Εξακολουθητικός# Στιγμιαίος). Στον Ενεστώτα δεν υπάρχει διαχωρισμός. Οι σύνθετοι χρόνοι (σύνθετος παρακείμενος, σύνθετος υπερσυντέλικος, συντελεσμένος μέλλοντας) σχηματίζονται με το βοηθητικό ρήμα «έχω» και την ενεργητική άκλιτη μετοχή (έχω παίζει).). Με τον όρο *μετοχή* νοείται ο μη παρεμφατικός τύπος του ρήματος, εκτός του απαρεμφάτου. Στα Αγγλικά, για παράδειγμα, αναφερόμαστε στον τύπο *I am going* και *I have walked*. Στα Ελληνικά, όταν αναφερόμαστε στη μη παρεμφατική μετοχή που προέρχεται από ρήμα, εννοούμε τον τύπο στο παράδειγμα *Έχω φάει* και όχι τον παραδοσιακό γραμματικό όρο που αναφέρεται σε μια λέξη που προέρχεται από ένα ρήμα και χρησιμοποιείται ως επίθετο, όπως στο παράδειγμα *βαμμένος τοίχος* (Crystal, 2000).

Σε αυτούς τους χρόνους το βοηθητικό ρήμα είναι που συμφωνεί με το υποκείμενο, ενώ η μετοχή είναι μια άκλιτη δομή με κατάληξη –ει. Αυτή η μετοχή έχει συντελικό θέμα και είναι ομόφωνη με το 3^ο ενικό (+συντελικό, -παρελθοντικό).

Ως προς τη σύνταξη, δύο παράμετροι που χρησιμοποιούνται ως κριτήρια για την τυπολογική ταξινόμηση των γλωσσών είναι, αφενός, η παράμετρος της δυνατότητας ή μη παράλειψης υποκειμένου (pro-drop parameter) και, αφετέρου, η παράμετρος για τη θέση της κεφαλής στη φράση.

Η παράμετρος της δυνατότητας παράλειψης του υποκειμένου ισχύει για τα Νέα Ελληνικά. Τα Νέα Ελληνικά είναι γλώσσα με πολύ πλούσια ρηματική μορφολογία. Επομένως, η πληροφορία του προσώπου/υποκειμένου βρίσκεται εντός της ρηματικής δομής και μπορεί να παραλειφθεί, να μην είναι εκπεφρασμένο ως ξεχωριστή λεξική κατηγορία στην πρόταση (π.χ. στην πρόταση «χτες φάγαμε ψαρόσουπα» το υποκείμενο *εμείς* μπορεί να παραλειφθεί και η πρόταση να είναι αποδεκτή, καθώς δίνεται από τη ρηματική κατάληξη).

Η δεύτερη παράμετρος αφορά τη θέση της Κεφαλής μέσα στη φράση, σε σχέση με το συμπλήρωμά της. Στα Ελληνικά, σε μια ρηματική φράση η κεφαλή είναι το ρήμα και το συμπλήρωμα ακολουθεί. Η κεφαλή, δηλαδή, τίθεται αριστερά και το συμπλήρωμα διακλαδίζεται προς τα δεξιά. Ωστόσο, η σειρά των όρων που υποδεικνύεται από

αυτήν την παράμετρο (Y-P-A) δεν είναι αυστηρή για τα Ελληνικά, σε αντίθεση με άλλες γλώσσες (π.χ. Γερμανικά).

3.2 Η ρηματική δομή της πρώιμης Ελληνικής

Όπως έχει αναφερθεί, τα Νέα Ελληνικά είναι μια γλώσσα πλούσια μορφολογικά. Κατά συνέπεια, το παιδί που έρχεται σε επαφή με τα Ελληνικά, γνωρίζει ότι τα βασικά στοιχεία της πρότασης, ουσιαστικά και ρήματα, φέρουν κλιτικό παράδειγμα και υπάρχει Συμφωνία μεταξύ ρήματος και υποκειμένου. Οι πληροφορίες που φέρει το ρήμα είναι του Χρόνου, της Συμφωνίας με το υποκείμενο και του Ποιού Ενεργείας, οι οποίες μορφολογικά εκφράζονται μέσα από τα κλιτικά μορφήματα και συντακτικά ανήκουν ως προβολές στον κόμβο της Κλίσης.

Τα παιδιά που κατακτούν τα Νέα Ελληνικά έρχονται σε επαφή με αυτό το γλωσσικό σύστημα και ακολουθούν τα στάδια γλωσσικής κατάκτησης, εκκινώντας από τις μονόμελετες εκφράσεις στην ηλικία των 1,6 ετών και φθάνοντας στα 2 έτη, περνούν στο στάδιο των 2 λέξεων, με το ρήμα ως κεφαλή σε πολλές περιπτώσεις. Αυτό που παρατηρείται στις πρώτες αυτές εκφράσεις είναι ότι δεν παράγονται ρήματα με πλήρες κλιτικό παράδειγμα, αλλά τα παιδιά κάνουν περιορισμένη χρήση του κλιτικού παραδείγματος, με κυρίαρχα το 3^ο, το 2^ο ενικό πρόσωπο και το 1^ο πληθυντικό (Κατή, 2000).

Από τα τρία πρόσωπα του ενικού αριθμού θα μπορούσαμε με βάση γλωσσικά κριτήρια να υποθέσουμε χρονική προτεραιότητα για το 1^ο πρόσωπο, το οποίο αναφέρεται στον ίδιο τον εαυτό. Όμως σε όλες τις γλώσσες με τρία πρόσωπα, το 3^ο φαίνεται ότι αποτελεί την πρώτη κατάκτηση του παιδιού, ενώ το 1^ο ακολουθεί (Bybee & Hooper, 1979). Σύμφωνα με την Κατή (2000), η οργάνωση της δήλωσης του προσώπου δεν πραγματοποιείται με βάση γνωστικά κριτήρια, αλλά σημασιολογικά και γραμματικά. Το 3^ο γραμματικό πρόσωπο θεωρείται στις γλωσσολογικές αναλύσεις των ρηματικών συστημάτων ως ο γραμματικός τύπος που αντιπροσωπεύει την έ λ λ ε ι ψ η συγκεκριμένου προσώπου -π.χ. για τα Ελληνικά «κάνει κρύο». Αντιθέτως, το 1^ο και το 2^ο πρόσωπο δηλώνουν πάντα συγκεκριμένα πρόσωπα. Το χρονικά προγενέστερο καθορίζεται, σύμφωνα με αυτήν την ανάλυση, από το ίδιο το γραμματικό σύστημα -έλλειψη προσώπου πριν από τη δήλωση προσώπου- και όχι από γνωστικά κριτήρια, δήλωση, δηλαδή, του εαυτού πριν τη δήλωση άλλων προσώπων.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η χρήση του 3^{ου} ενικού προσώπου από τα παιδιά στο 1^ο στάδιο θα πρέπει να ερευνηθεί περισσότερο, καθώς δεν είναι ξεκάθαρο αν αποτελεί ρηματική δομή χωρίς υποκείμενο, δηλαδή απαρεμφατική, που αντιστοιχεί στο Προαιρετικό Απαρέμφατο, μια ρηματική δομή, δηλαδή, που δε φέρει στοιχεία Κλίσης, ή αν είναι κλιτή ρηματική δομή με τα στοιχεία Κλίσης που έχει κατακτήσει το παιδί, όπως συμβαίνει με τα άλλα πρόσωπα που χρησιμοποιούν τα παιδιά.

3.3 Η σχέση της δομής σε –ει με τα Προαιρετικά Απαρέμφατα: η ανάλυση των Varlokosta, Vainikka και Rohrbacher (VVR).

Οι Varlokosta, Vainikka και Rohrbacher (1998) διερευνούν τα χαρακτηριστικά του Προαιρετικού Απαρεμφάτου στην κατάκτηση των Νέων Ελληνικών, με δεδομένο ότι στα Νέα Ελληνικά δεν απαντάται απαρέμφατο, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες γλώσσες όπου το Προαιρετικό Απαρέμφατο παράγεται από τα παιδιά. Από τα Γερμανικά, τα Ολλανδικά, τα Σουηδικά και τα Γαλλικά βλέπουμε ότι τα παιδιά σε ηλικία 2 ετών περίπου παράγουν Προαιρετικά Απαρέμφατα σε πολύ μεγάλο ποσοστό, όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα.

ΠΙΝΑΚΑΣ (26) Αναλογία των Προαιρετικών Απαρεμφάτων

ΓΛΩΣΣΑ	ΠΑΙΔΙ	ΗΛΙΚΙΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ Π.Α.	ΠΗΓΗ
ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ	KATRINE	1,5	58%	V & R (1994)
	NIKOLE	1,8	68%	
ΟΛΛΑΝΔΙΚΑ	PETER 1	1,9-1,11	94%	WIJNEN (1994)
	PETER 2	2,0-2,2	34%	
ΣΟΥΗΔΙΚΑ	MARKUS 1	1,7-1,9	100%	V & R (1994)
	MARKUS 2	1,9-1,11	82%	
	MARKUS 3	1,11	45%	
ΓΑΛΛΙΚΑ	DANIEL	1,8	60%	PIERCE (1992)
	GREGOIRE	1,9	30%	
	NATHALIE	1,9	96%	
	PHILIPPE	2,1	21%	

Σε τυπικές δομές Προαιρετικού Απαρεμφάτου, δηλαδή στα περιβάλλοντα επικοινωνίας όπου εμφανίζεται, τα Ελληνόπουλα, αντίστοιχα, χρησιμοποιούν τη ρηματική δομή με κατάληξη –ει, που εκφράζει το γ' ενικό πρόσωπο, καθώς και τη μετοχή των σύνθετων χρόνων (π.χ. έχω παίξ-ει). Οι VVR ισχυρίζονται ότι η δομή –ει

εξηγείται καλύτερα ως μετοχή, οπότε η ανάλογη ρηματική μορφή δεν είναι απαρέμφατο, αλλά ούτε και κλιτή μορφή.

Εκεί που άλλες γλώσσες, όπως τα Αγγλικά, χρησιμοποιούν απαρέμφατα (σε τροπικές ή άλλες δευτερεύουσες προτάσεις), στα Ελληνικά χρησιμοποιείται η δομή «να» με κλιτό ρήμα, το οποίο συμφωνεί με το υποκείμενο και φέρει πληροφορίες Ποιού Ενεργείας. Ιστορικά, ορίζεται ως Υποτακτική:

(27) a. I want *to go* to the market

b. Θέλω να πάω στην αγορά.

Πέρα από το περιβάλλον των δευτερευουσών προτάσεων, το μόριο «να» απαντάται στη γλώσσα των ενηλίκων και σε κύριες προτάσεις, με ανάγνωση Ευγενικής Προστακτικής ή Ευκτικής:

(16) Τώρα ο Νίκος να μας πει μάθημα.

(17) Να πηγαίναμε μια εκδρομή!

Με βάση το συσχετισμό των δύο δομών, η δομή «να» τίθεται υποψήφια ως το ανάλογο των Προαιρετικών Απαρεμφάτων. Οπωσδήποτε, όμως, υπάρχουν διαφορές μεταξύ της κατανομής των δομών «να» στην παιδική Ελληνική και του Προαιρετικού Απαρεμφάτου στις άλλες γλώσσες. Για αυτόν το λόγο οι VVR θεωρούν τη ρηματική δομή σε *-ει* ως αντίστοιχη των Προαιρετικών Απαρεμφάτων.

3.4 Ανάλυση

Η ανάλυση των VVR βασίστηκε σε δεδομένα από το σώμα δεδομένων της Stefany (CHILDES database, 1995) και συγκεκριμένα από το δείγμα λόγου τριών παιδιών (Σπύρος, Ιωάννα, Μαίρη), ηλικίας από 1,6 ως 2,6 ετών και χωρίζεται για το κάθε παιδί σε δύο στάδια γλωσσικής κατάκτησης, πρώιμο και όψιμο. Το μόριο «να» απουσιάζει από τη γλώσσα των παιδιών του παραπάνω δείγματος κατά την πρώιμη φάση (έως 2 ετών) και επιπλέον, σύμφωνα με τη Κατή (1984) η παιδική γλώσσα δεν έχει καθόλου μόρια. Αντίθετα, στην ηλικία των 2,6 ετών, η δομή «να» με εμφανές το μόριο (εκπεφρασμένο) είναι πολύ συχνή. Επιπλέον, η δομή «να» εμφανίζεται σε κύριες προτάσεις στη γλώσσα των παιδιών, κάτι που δε συμβαίνει στη γλώσσα των ενηλίκων, αλλά είναι συμβατό με τα Προαιρετικά Απαρέμφατα.

Επομένως, σύμφωνα με τους VVR, παρατηρούνται δύο στάδια σε ό,τι αφορά τη δομή «να»: ένα πρώιμο στάδιο, όπου το «να» δεν είναι παραγωγικό (30), και ένα όψιμο στάδιο, όπου το «να» είναι παραγωγικό σε κύριες προτάσεις, οι οποίες, όμως, δεν εντοπίζονται στη γλώσσα-στόχο (31):

(30) CHI: nitsi tola (=να το ανοίξω τώρα)

(31) ULL: ti tha kanume (=τι θα κάνουμε)

JAN: na su litso alo (να σου ρίξω άλλο)

Αυτά τα δύο στάδια είναι συμβατά με τη γενικότερη ανάπτυξη των στοιχείων που περιλαμβάνονται στην περιοχή της Κλίσης. Δεδομένου ότι η δομή «να» λογαριάζεται ως δομή που εκφράζει Τροπικότητα, κάτι τέτοιο είναι αναμενόμενο. Κατά συνέπεια, τα παιδιά του 1^{ου} σταδίου δε δείχνουν να έχουν κατακτήσει το Χρόνο, την Τροπικότητα ή τη Συμφωνία. Από την άλλη πλευρά, η Ιωάννα του όψιμου σταδίου παράγει κάποια τροπικά και έναν ξεκάθαρα παραγωγικό Μέλλοντα και Αόριστο, καθώς επίσης και παραγωγική Συμφωνία. Σημειωτέον ότι η Μαίρη παράγει όλα τα παραπάνω από τις πρώιμες ηχογραφήσεις.

Οι VVR αναφέρουν ότι η δομή «να» δεν είναι το πρωιμότερο είδος προτάσεων, αντίθετα με το Προαιρετικό Απαρέμφατο των άλλων γλωσσών, όπως φαίνεται από τα δεδομένα του 1^{ου} Σταδίου, όπου το «να» δεν είναι καθόλου παραγωγικό. Επιπλέον, δεδομένης της όψιμης εμφάνισης του «να», η αναλογία των «να» δομών στο πρώιμο στάδιο είναι πολύ χαμηλότερη από αυτή των Προαιρετικών Απαρεμμάτων στο ίδιο στάδιο. Τρίτον, η ταυτόχρονη εμφάνιση του «να» με το Μέλλοντα, τις δομές Συμφωνίας και Τροπικότητας, δείχνει ότι το «να» αποτελεί πιο εξελιγμένη μορφή από τα Προαιρετικά Απαρέμφατα. Προτείνουν, επομένως, ότι η φύση του «να» είναι ίδια στην παιδική γλώσσα και τη γλώσσα-στόχο, δηλαδή είναι τροπικό στοιχείο της περιοχής της Κλίσης και κατακτάται ταυτόχρονα με τις προβολές της Κλίσης, αντίθετα από τα Προαιρετικά Απαρέμφατα που αντικαθίστανται από κλιτούς ρηματικούς τύπους και στοιχεία της Κλίσης και άρα ελαττώνονται στην πορεία της γλωσσικής ανάπτυξης.

Οι VVR παρατήρησαν την παραγωγή της ρηματικής δομής γ' ενικού σε –ει. Παραδοσιακά, από προηγούμενες μελέτες (Κατή, 1985, Stefany, 1995 και Tsimpli,

1992) έχει παρατηρηθεί η υπεργενικευμένη χρήση του ρηματικού τύπου σε –ει, που αντιστοιχεί στο γ' ενικό πρόσωπο και την ενεργητική (άκλιτη) μετοχή (participle)⁹. Στις πρώιμες ηχογραφήσεις φαίνεται ότι τα παιδιά παράγουν ρήματα σε –ει ακόμη και σε προτάσεις όπου το υποκείμενο δεν είναι γ' προσώπου. Αυτή η εκτεταμένη χρήση της δομής –ει, χωρίς Συμφωνία με το υποκείμενο, την καθιστά ανάλογο του Προαιρετικού Απαρεμφάτου και οδηγεί τους VVR στην ερευνητική υπόθεση ότι αυτή η ρηματική δομή είναι αντίστοιχη της μετοχής (participle).

Η εκτεταμένη χρήση της δομής σε –ει σε φράσεις όπου το υποκείμενο είναι σε άλλο πρόσωπο, είναι εμφανής στις ηχογραφήσεις των τριών παιδιών που εξέτασαν οι VVR. Από τα δεδομένα των τριών παιδιών αποκαλύπτεται, σύμφωνα με τους VVR, ότι διακρίνονται δύο (2) ξεκάθαρα στάδια σχετικά με τη δομή σε –ει στην πρώιμη παιδική γλώσσα. Ο πίνακας (32) δείχνει ότι κατά το 1^ο στάδιο, το οποίο ανταποκρίνεται στην ομιλία του Σπύρου (1,9 ετών) και της Γιάννας (1,11 ετών), η δομή σε –ει χρησιμοποιείται σε ποσοστό μεγαλύτερο του 50%. Το φαινόμενο αυτό μπορεί να συγκριθεί με τη χρήση του Προαιρετικού Απαρεμφάτου που κάνουν παιδιά που κατακτούν άλλες γλώσσες (πίνακας 26).

Πίνακας (32) Κατανομή της δομής σε –ει σε προτάσεις με ρήμα

	Σπύρος 1,9	Ιωάννα 1,11	Ιωάννα 2,5	Μαίρη 1,9
	Στάδιο 1	Στάδιο 1	Στάδιο 2	Στάδιο 2
Μορφή σε -ει	96 (76%)	45 (51%)	62 (35%)	50 (38%)
Άλλη μορφή	31 (24%)	43 (49%)	116 (65%)	83 (62%)
ΣΥΝΟΛΟ	127	88	178	133

Ακόμη, από τον πίνακα (33) βλέπουμε ότι ένα μεγάλο ποσοστό των δομών, περίπου το 40%, εμφανίζεται σε περιβάλλοντα όπου απαιτείται υποκείμενο σε άλλο πρόσωπο για το Σπύρο του 1^{ου} σταδίου, επί παραδείγματι:

⁹ Για την άκλιτη μετοχή δεξ και κεφάλαιο 3.1.

Πίνακας (33) Αναλογία σωστής έναντι λανθασμένης παραγωγής δομών σε –ει

	Σπύρος 1,9	Ιωάννα 1,11	Ιωάννα 2,5	Μαίρη 1,9
	Στάδιο 1	Στάδιο 1	Στάδιο 2	Στάδιο 2
Δομή –ει σε περιβάλλον γ' ενικού	58 (60%)	28 (62%)	62 (100%)	35 (70%)
Δομή –ει σε άλλα περιβάλλοντα	38 (40%)	17 (38%)	0 (0%)	15 (30%)
ΣΥΝΟΛΟ	96	45	62	50

Κατά τη διάρκεια του 2^{ου} σταδίου, από την άλλη πλευρά, το οποίο αντιστοιχεί στα δεδομένα της Γιάννας (2,6 ετών) και της Μαίρης (1,9 ετών), βλέπουμε μια τελείως διαφορετική κατανομή της δομής σε –ει. Οι δομές σε –ει, δηλαδή, χρησιμοποιούνται πολύ λιγότερο απ' ό,τι στο στάδιο 1, όπως φαίνεται από τον πίνακα (32) και τα περισσότερα ρήματα σε –ει χρησιμοποιούνται σωστά σε περιβάλλοντα 3^{ου} ενικού προσώπου. Επιπλέον, το κλιτικό παράδειγμα χρησιμοποιείται παραγωγικά, όπως φαίνεται από τα υψηλά ποσοστά του 1^{ου}, του 2^{ου} και του 1^{ου} πληθυντικού των παραγόμενων ρημάτων. Επιπροσθέτως, έχει κατακτηθεί ο Μέλλοντας και κάποια τροπικά στοιχεία.

Διακρίνονται, όπως φαίνεται από τους πίνακες (32) και (33) δύο στάδια ως προς τη χρήση των ρηματικών τύπων σε –ει:

Κατά το 1^ο στάδιο, στο οποίο τα παιδιά είναι ηλικίας 1,9 και 1,11 ετών, τα ρήματα σε –ει χρησιμοποιούνται σε ποσοστό άνω του 50%, το οποίο μπορεί να συγκριθεί με αυτό των Προαιρετικών Απαρεμφάτων. Επίσης, περίπου το 40% αυτών των ρημάτων σε –ει εμφανίζεται χωρίς υποκείμενο σε γ' ενικό πρόσωπο, σε αντίθεση με τα Γερμανικά ή τα Ιταλικά, όπου το γ' ενικό δεν υπεργενικεύεται, παρόλο που είναι η πρώτη παρεμφατική μορφή που κατακτούν τα παιδιά. Ακόμα, ρήματα σε άλλα πρόσωπα δεν υπεργενικεύονται, πολλώ δε μάλλον χρησιμοποιούνται ελάχιστα. Από τα παραπάνω οι VVR συμπεραίνουν ότι τα παιδιά δεν έχουν κατακτήσει την προβολή

της Συμφωνίας. Τέλος, δεν υπάρχει ίχνος που να μαρτυρεί παρουσία Χρόνου ή Τροπικότητας.

Κατά το 2^ο στάδιο, στο οποίο τα παιδιά είναι ηλικίας 2,6 ετών, το γ' ενικό χωρίς Συμφωνία χρησιμοποιείται όλο και λιγότερο, ενώ βλέπουμε Συμφωνία του γ' ενικού με το υποκείμενο. Επιπλέον, το κλιτικό παράδειγμα είναι παραγωγικό, με πιο συχνά το α' και β' ενικό και το α' πληθυντικό. Ακόμα, έχει κατακτηθεί ο Μέλλοντας και κάποια τροπικά στοιχεία. **Συμπεραίνεται ότι το 1^ο Στάδιο, όπου ο τύπος σε –ει συχνά υπεργενικεύεται, αντιπροσωπεύει το πρώιμο απαρεμφατικό στάδιο, ενώ το 2^ο Στάδιο αντιστοιχεί στο στάδιο κατά το οποίο οι προβολές που σχετίζονται με την Κλίση κατακτώνται από το παιδί.**

Οι VVR ισχυρίζονται ότι αν το γ' ενικό του 1^{ου} σταδίου ήταν παρεμφατικός τύπος, θα υπήρχαν και άλλα **στοιχεία Κλίσης**. Πέρα, δηλαδή, από το κλιτικό επίθημα του γ' ενικού προσώπου, θα υπήρχε Συμφωνία με το υποκείμενο και πραγμάτωση του Χρόνου, κάτι που δε συμβαίνει. Αντίθετα, κατά το 2^ο στάδιο, όπου εμφανίζονται οι προβολές της Κλίσης, ελαττώνεται η χρήση του γ' ενικού χωρίς Συμφωνία. Το φαινόμενο αυτό μπορεί να συγκριθεί με τα Προαιρετικά Απαρέμφατα.

Επίσης, η απαρεμφατικότητα του –ει συνάγεται και από **την κατανομή των κενών και εμφανών υποκειμένων** στην παιδική γλώσσα. Η εμφάνιση των εμφανών υποκειμένων σχετίζεται με την κατάκτηση της Συμφωνίας, ακόμη και σε γλώσσες με Κενό Υποκείμενο (pro-drop), όπως τα Ισπανικά και τα Νέα Ελληνικά (Grinstead, 1994 για τα Ισπανικά, Kramer, 1993 για τα Ολλανδικά και τα Γερμανικά). Από τα δεδομένα του Σπύρου βλέπουμε ότι η δομή σε –ει παράγεται με κενό υποκείμενο. Τα εμφανή υποκείμενα συντάσσονται ορθώς ως προς τη Συμφωνία. Το συμπέρασμα είναι ότι το εμφανές υποκείμενο προϋποθέτει Συμφωνία, ενώ η μη-συμφωνία προϋποθέτει κενό υποκείμενο. Η δομή με κενά υποκείμενα θεωρείται πρώιμη, ενώ τα εμφανή υποκείμενα με ορθή Συμφωνία προϋποθέτουν την ύπαρξη λειτουργικών προβολών. Από τη στιγμή που η υπεργενικευμένη δομή σε –ει παράγεται σπάνια με υποκείμενο, συνάγεται ότι αποτελεί μη-παρεμφατική μορφή που μπορεί να συγκριθεί με τα Προαιρετικά Απαρέμφατα.

Ακόμη, οι VVR παρατήρησαν ότι η υπεργενίκευση του –ει αφορά το συντελικό θέμα περισσότερο απ’ ότι το μη-συντελικό ¹⁰. Οι περισσότερες πραγματώσεις της δομής σε –ει έχουν συντελικό θέμα (π.χ. *παίζ-ει*), όπως φαίνεται από τον πίνακα (34):

Πίνακας (34): Κατανομή της δομής σε –ει με διαφορετικά θέματα, 1^ο Στάδιο.

	Μη Συντελικό θέμα		Συντελικό Θέμα	
	Ορθή Συμφωνία	Λανθασμένη Συμφωνία	Ορθή Συμφωνία	Λανθασμένη Συμφωνία
Σπύρος	35 (78%)	10 (22%)	24 (47%)	27(53%)
Ιωάννα	29 (83%)	6 (17%)	6 (35%)	11 (65%)

Παρά το ότι εντοπίζονται δομές σε –ει με μη-συντελικό θέμα, αυτές αφορούν ρήματα με μη-συντελικές πραγματώσεις, όπως, για παράδειγμα, το ρήμα «κάνω», το οποίο δεν έχει δύο θέματα για να εκφράσει το συντελικό και μη συντελικό, αλλά μόνο ένα θέμα. Επίσης, το μη-συντελικό θέμα στα Ελληνικά είναι αμαρκάριστο, καθώς εμφανίζεται μόνο στον Ενεστώτα (Philippaki-Warburton, 1973). Η χρήση του συντελικού θέματος εξηγείται ως ότι η σχετική μη-παρεμφατική δομή είναι, ουσιαστικά, η μη παρεμφατική μετοχή, η οποία στη γλώσσα των ενηλίκων σχηματίζεται πάνω στο συντελικό θέμα και δε συμφωνεί με το υποκείμενο (π.χ. *έχω παίξει*). Οι VVR θεωρούν, λοιπόν, ότι η ανάλυση του –ει ως μετοχής έχει πλεονεκτήματα, σε σχέση με την ανάλυση που το θέλει γ’ ενικό παρεμφατικό τύπο. Ένα βασικό επιχείρημα είναι ότι, αν ήταν παρεμφατική δομή, δε θα επικρατούσε η συντελική δομή, αλλά θα εμφανιζόταν συχνά και η μη-συντελική δομή.

3.5 Συζήτηση

Παρόλα αυτά, έχουν διατυπωθεί κάποιες αντιρρήσεις στις προτάσεις των VVR. Η πρώτη αφορά το **τι σημαίνει η δομή –ει σε κάθε περίπτωση επικοινωνίας**. Όπως έχει διαπιστωθεί, η δομή αυτή χρησιμοποιείται με διάφορες σημασιολογικές «αποχρώσεις», πολλές από τις οποίες δεν συμπίπτουν με το Σύνθετο Παρακείμενο και, επομένως, δεν μπορούν να εξηγηθούν ως δομές γυμνού συντελικού ρηματικού

¹⁰ Για τον ορισμό συντελικού και μη-συντελικού θέματος δεξ και κεφάλαιο 3.1

τύπου (bare perfective), χωρίς, δηλαδή, το απαραίτητο βοηθητικό ρήμα για το σχηματισμό του σύνθετου χρόνου. Πολλοί σχηματισμοί δεν αναφέρονται σε παρακείμενο, αλλά σε δομές που μοιάζουν με δομές «να» και «θα», επομένως με διαφορετικό γραμματικό νόημα από του παρακειμένου.

Ακόμη, η παραπάνω ανάλυση αποτυγχάνει να ενοποιήσει τη μη-παρεμφατική δομή **διαγλωσσικά**, στο πρώιμο στάδιο. Οι VVR περιγράφουν το φαινόμενο της δομής σε -ει για τα Ελληνικά με όρους του Προαιρετικού Απαρεμφάτου, γεγονός που θεωρείται ανέφικτο. Το Προαιρετικό Απαρέμφατο είναι ένας απαρεμφατικός τύπος, κατ' αναλογία προς τα απαρέμφατα που παράγονται στην κάθε γλώσσα-στόχο στην οποία αυτό εμφανίζεται. Μια τέτοια συνθήκη δεν ισχύει για τα Ελληνικά, καθώς οι δομές που φέρουν τροπική σημασία δεν επιλέγουν απαρεμφατική δομή, αλλά κλιτικό ρηματικό τύπο, όπως στις προτάσεις «να» και «θα». Εντοπίζεται παραμετροποίηση διαγλωσσικά ως προς το αν το βοηθητικό ή το τροπικό στοιχείο παραλείπονται. Η ανάλυση του «γυμνού» τροπικού δεν μπορεί να σταθεί για την πρώιμη Ελληνική, καθώς τα τροπικά «να/θα» δεν επιλέγουν άκλιτη μετοχή. Επιπλέον, η σημασία των ρηματικών τύπων των παιδιών δεν απαντάται πάντα στη γλώσσα των ενηλίκων.

Ένα δεύτερο σημείο είναι η αρχή της Συμφωνίας Προσώπου. Σύμφωνα με τους Hoekstra & Hyams (1998), ο υποχαρακτηρισμός της Φράσης Αριθμού είναι υπεύθυνος για πολλά φαινόμενα στην παιδική γραμματική εν γένει, όπως τα Προαιρετικά Απαρέμφατα, την κατανομή των κενών υποκειμένων και την παράλειψη των Χαρακτηριστών. Υπό αυτήν την προσέγγιση, τα Προαιρετικά Απαρέμφατα παράγονται σε γλώσσες με φτωχή Συμφωνία Προσώπου. Σε γλώσσες με πλούσια Συμφωνία, όπως τα Ιταλικά, δεν αναμένεται να παραχθούν Προαιρετικά Απαρέμφατα. Τα Νέα Ελληνικά έχουν πλούσια Συμφωνία και αναμένεται να εμφανίζεται Συμφωνία Ρήματος-Υποκειμένου από τα πρώιμα κιόλας στάδια.

Αν και είναι τεχνικά σωστό ότι δεν εμφανίζονται απαρέμφατα στην παιδική Ελληνική, οι VVR ισχυρίζονται ότι δε βρήκαν Συμφωνία προσώπου σε πρώιμο στάδιο. Αντίθετα, σημείωσαν ότι η μη γραμματική μορφή σε -ει χρησιμοποιείται σε πλείστα περιβάλλοντα. Αν μη τι άλλο, η Συμφωνία Αριθμού μπορεί να κατακτηθεί πριν τη Συμφωνία Προσώπου, δεδομένου ότι το δεύτερο κλιτικό επίθημα που κατακτάται είναι το 1^ο πληθυντικό. Από την άλλη πλευρά, αν η μετοχή της παιδικής ελληνικής γλώσσας αντιστοιχεί στο Προαιρετικό Απαρέμφατο των άλλων παιδικών

γλωσσών, τότε στα Ελληνικά εμφανίζονται Προαιρετικά απαρέμφατα, αντίθετα από την άποψη των Hoekstra & Hyams. Επομένως, ο υποχαρακτηρισμός της Φράσης Αριθμού δεν μπορεί να εξηγήσει την πρώιμη παρεμφατική δομή.

Άσχετα από το γεγονός ότι στα Νέα Ελληνικά δεν υπάρχει απαρέμφατο, οι VVR υποστηρίζουν ότι τα Ελληνόπουλα σε πρώιμο στάδιο χρησιμοποιούν μια μορφή μετοχής, η οποία έχει την κατανομή που έχουν τα προαιρετικά απαρέμφατα σε άλλες γλώσσες. Αυτό οδηγεί τους VVR να ονομάσουν τη δομή αυτή *Πρώιμη μη-Παρεμφατική Δομή*, όρος πιο ευρύς από αυτόν του Προαιρετικού Απαρεμφάτου. Με άλλα λόγια, υποστηρίζουν ότι τα παιδιά που κατακτούν τα Ελληνικά ξεκινούν με μια προλειτουργική γραμματική, από όπου απουσιάζουν οι λειτουργικές κατηγορίες.

3.6 Η ανάλυση της ρηματικής δομής σε –ει από τη Hyams (2002).

Η Hyams (2002) περιγράφει τη ρηματική δομή σε –ει, εκκινώντας από το δεδομένο ότι τα παιδιά είναι ευαίσθητα σε μορφοσυντακτικές διαφορές από πολύ πρώιμο στάδιο γλωσσικής κατάκτησης στα διάφορα γλωσσικά συστήματα/περιβάλλοντα. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι σε γλώσσες pro-drop τα παιδιά εφαρμόζουν την παράμετρο pro-drop αρκετά νωρίς. Επίσης, στον τομέα της κλιτικής μορφολογίας, τα παιδιά κατακτούν τα βασικά χαρακτηριστικά της γλώσσας-στόχου αυστηρά σε πρώιμο στάδιο. Το φαινόμενο αυτό αναφέρεται ως *Πρώιμη Μορφοσυντακτική Σύγκλιση* (Early Morphosyntactic Convergence, **EMC**). Παρατηρείται, με άλλα λόγια η τάση στα παιδιά να προσεγγίζουν τις βασικές αρχές και τις παραμέτρους της γλώσσας που κατακτούν και να συγκλίνουν προς τη γλώσσα των ενηλίκων.

Ωστόσο, μια περιοχή όπου τα παιδιά δε φαίνεται να συγκλίνουν από νωρίς με τη γλώσσα των ενηλίκων είναι η αρχή ότι οι κύριες προτάσεις είναι παρεμφατικές. Αντίθετα, όπως είδαμε, παρατηρούνται απαρέμφατα σε κύριες προτάσεις (Root Infinitives) που εντοπίζονται στο 30%-70% των ρηματικών παραγωγών των παιδιών ηλικίας 2,0-2,6 ετών. Τα υπόλοιπα ρηματικά εκφωνήματα σχηματίζονται με κλιτές μορφές. Τα παιδιά διανύουν μια περίοδο κατά την οποία οι δύο δομές συνυπάρχουν.

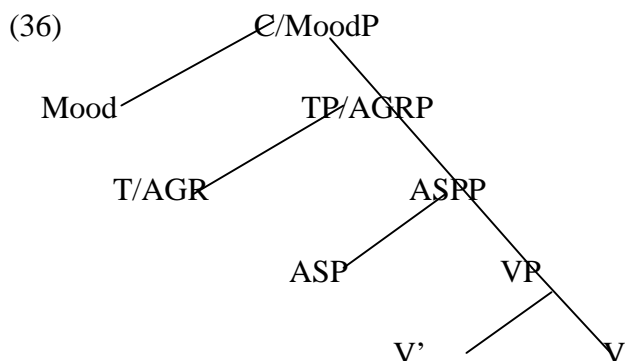
Το φαινόμενο των Προαιρετικών Απαρεμφάτων δεν είναι καθολικό, πράγμα που σημαίνει ότι η εμφάνισή του εξαρτάται από τη γλώσσα-στόχο. Μάλιστα, τα Προαιρετικά Απαρέμφατα **δεν εμφανίζονται** σε γλώσσες με ισχυρή **μορφοσυντακτική Συμφωνία**. Ο Wexler (1994) παρατήρησε ότι τα Προαιρετικά

Απαρέμφατα δεν παράγονται σε γλώσσες με τη δυνατότητα παράλειψης του υποκειμένου (pro-drop γλώσσες). Επομένως, ενώ αρχικά φαίνεται ότι τα Προαιρετικά Απαρέμφατα «γκρεμίζουν» τη θεωρία EMC, στην ουσία την ενισχύουν, καθώς η εμφάνισή τους στις διάφορες γλώσσες αντικατοπτρίζει μια μορφοσυντακτική περιοχή των γλωσσών που είναι η παρουσία/απουσία πλούσιας μορφολογίας. Σύμφωνα με τη Hyams (2002), παιδιά που κατακτούν γλώσσες με πλούσια Συμφωνία και κενά Υποκείμενα, δεν παράγουν Προαιρετικά Απαρέμφατα, αλλά **γυμνές μετοχές (bare participles)** σε κύριες προτάσεις, απ' όπου λείπει το βοηθητικό ρήμα.

Η Hyams υποστηρίζει ότι τα Προαιρετικά Απαρέμφατα και οι γυμνές μετοχές (bare participles) διαφέρουν τόσο σε δομικό όσο και σε σημασιολογικό επίπεδο, όπως αντίστοιχα διαφέρουν δομικά μεταξύ τους και στη γλώσσα των ενηλίκων. Δε συμφωνεί με τους VVR ότι οι δύο αυτές δομές έχουν κοινά χαρακτηριστικά, αντίθετα, εκκινεί από την κριτική στη θέση των VVR ότι η δομή σε –ει μοιράζεται χαρακτηριστικά των Προαιρετικών Απαρεμφάτων, τη στιγμή που τα Νέα Ελληνικά δεν έχουν απαρέμφατα. Πιο συγκεκριμένα, στο παράδειγμα:

(35) *pio navasi* (=Σπύρος διαβάσει)

Εντοπίζεται ένα συντελικό ρήμα σε –ει, το οποίο ονομάζεται *γυμνό συντελικό*, καθώς αποτελεί συντελική ρηματική μορφή, χωρίς το βοηθητικό ρήμα «έχω» ή τα τροπικά μόρια «θα» και «να». Σύμφωνα με τους VVR, το γυμνό συντελικό είναι το ανάλογο του «έχω + μετοχή». Προτείνουν μια αρχή μαρκαρίσματος, ένα είδος Αρχής Ελάχιστης Προβολής, σύμφωνα με την οποία τα παιδιά προβάλλουν τόσες δομές όσες είναι αναγκαίες για μορφολογική αρτιότητα. Επομένως, από τη στιγμή που στα Ελληνικά δεν υπάρχει απαρέμφατο, τα παιδιά δε σταματούν στη ΡΦ (VP), αλλά προβάλλουν στον κόμβο Ποιού Ενεργείας (ASPP), όπου τοποθετείται το participle (μετοχή). Τα παιδιά που κατακτούν τα Ολλανδικά, αντίθετα, σταματούν στο VP, καθώς τα Ολλανδικά έχουν απαρέμφατα:

Υποθέτοντας ότι η λειτουργική γραμματική αποτελεί μέρος του βασικού σχήματος της γλώσσας, η προσέγγιση ότι τα παιδιά που κατακτούν τα Ελληνικά δεν έχουν λειτουργική γραμματική παραβαίνει **την Υπόθεση της Συνέχειας (Continuity Hypothesis)**, την αυστηρή, δηλαδή, υπόθεση ότι οι παιδικές γραμματικές δεν εκπίπτουν από τα όρια της Καθολικής Γραμματικής. Αν τα παιδιά είναι από νωρίς ευαίσθητα στις μορφοσυντακτικές ιδιαιτερότητες της γλώσσας, όπως την πλούσια μορφολογία, δεν είναι δυνατόν να παραβλέπουν μια τέτοια πληροφορία και να διανύουν, αντίθετα, ένα στάδιο προλειτουργικής γραμματικής, απ' όπου απουσιάζει κάθε στοιχείο της περιοχής της Κλίσης.

Σε ό,τι αφορά τη λειτουργική δομή, η Hyams υποστηρίζει την **Υπόθεση Πλήρους Πρότασης (Full Clause Hypothesis, Hyams 1993)**, σύμφωνα με την οποία, ακόμη κι αν οι παιδικές γλώσσες ποικίλλουν ως προς τις λειτουργικές κατηγορίες, ομοιάζουν ως προς την αφηρημένη λειτουργική αρχιτεκτονική, που σημαίνει πρακτικά ότι όλες οι γλωσσικές μορφές παιδιών και ενηλίκων έχουν προβολές Χρόνου/Συμφωνίας, Ποιού Ενεργείας κ.τ.λ. Οι διαφορές μεταξύ των γλωσσών προκύπτουν από τις μορφοσυντακτικές ιδιαιτερότητες των προβολών αυτών, στο πλαίσιο του πλούσιου κλιτικού παραδείγματος.

Εντούτοις, τα παιδιά είναι ευαίσθητα στις συνέπειες που έχει ο Χαρακτηρισμός της Προβολής Συμφωνίας της γλώσσας-στόχου, πριν ακόμη κατακτήσουν ολόκληρο το κλιτικό παράδειγμα. Αναφέρεται, κοντά στα παραπάνω, και η θέση του Clahsen (1996): **το μοντέλο Κατασκευής Δομής/Εκμάθησης του Λεξικού (Structure Building/Lexical Learning Hypothesis)** ορίζει ότι η λειτουργική δομή κατακτάται

βήμα-βήμα, καθοδηγούμενη από την κατάκτηση των μορφών της γλώσσας-στόχου (π.χ. Συμφωνία, Παράδειγμα Κλίσης, Σύστημα Πτώσεων κ.τ.λ.). Υπό τη σκέψη αυτή, τα παιδιά χτίζουν σιγά-σιγά τη λειτουργική δομή, και παρατηρείται ένα στάδιο κατά το οποίο η δενδρική δομή των παιδιών είναι πιο επίπεδη σε σχέση με αυτή των ενηλίκων.

Η Hyams (2002) εξετάζει για τα Ελληνικά το καθεστώς Συμφωνίας στην πρώιμη γλώσσα, τη σχέση του με τα Προαιρετικά Απαρέμφατα, τη χρήση των μηδενικών/κενών υποκειμένων και τη σχέση της σημασίας με τους κλιτούς τύπους.

Τα παιδιά υπακούουν **στον περιορισμό Συμφωνίας Χαρακτηριστή-Κεφαλής** (συμφωνία μεταξύ ρήματος/ Κεφαλή και υποκειμένου/ Χαρακτηριστής) από πολύ πρώιμο στάδιο, πριν κατακτήσουν ολόκληρο το κλιτικό παράδειγμα. Η κατάκτηση ολόκληρου του κλιτικού παραδείγματος δεν πρέπει να συγχέεται με την κατάκτηση της Συμφωνίας Κεφαλής-Χαρακτηριστή σε μέρος του κλιτικού παραδείγματος. Μπορεί να συμβαίνει το 2^ο πριν ολοκληρωθεί η 1^η κατάκτηση, να κατακτήσουν, δηλαδή τα παιδιά τη Συμφωνία Χαρακτηριστή – Κεφαλής σε κάποια πρόσωπα και όχι στο σύνολο του κλιτικού παραδείγματος. Πάντως, η Συμφωνία είναι σωστή σε όσα πρόσωπα παράγουν, κάτι που φαίνεται από τα δεδομένα των VVR για την ορθή συμφωνία σε 1^ο και 2^ο ενικό.

Κατά τη Hyams, το καθεστώς των Προαιρετικών Απαρεμφάτων εξαρτάται από τον πλούτο και το δυναμικό της Συμφωνίας Προσώπου. Γλώσσες με πλούσια μορφολογία και δυνατότητα παράλειψης υποκειμένου δεν έχουν Προαιρετικά Απαρέμφατα, όπως τα Ιταλικά, ενώ τα Γερμανικά και τα Ολλανδικά, γλώσσες με φτωχή Συμφωνία και υποχρεωτική παρουσία Υποκειμένου, έχουν Προαιρετικά Απαρέμφατα. Επίσης, τα Προαιρετικά Απαρέμφατα εναλλάσσονται με παρεμφατικές δομές.

Σε ό,τι αφορά την παρουσία Υποκειμένου, τα υποκείμενα των Προαιρετικών Απαρεμφάτων είναι αφανή, ενώ τα υποκείμενα των παρεμφατικών προτάσεων που παράγονται την ίδια περίοδο στην παιδική γλώσσα, είναι εμφανή. Η παράμετρος των μηδενικών υποκειμένων ρυθμίζεται πολύ νωρίς στην κατάκτηση της γλώσσας (Πρώιμη Μορφοσυντακτική Σύγκλιση, Early Morphosyntactic Convergence). Επιπλέον, το υψηλό ποσοστό των μηδενικών υποκειμένων σε περιβάλλοντα με Προαιρετικά Απαρέμφατα υποστηρίζει την υπόθεση ότι τα Προαιρετικά Απαρέμφατα είναι όντως απαρεμφατικά.

Για τα Ελληνικά, η Hyams θέτει το ερώτημα:

Υπάρχει, όντως, απόδειξη ότι εντοπίζονται δύο στάδια σε αυτήν την περίοδο, όπως ορίζουν οι VVR, και, πιο ειδικά, στάδιο κατά το οποίο τα παιδιά δεν έχουν καθόλου Συμφωνία;

Τα παιδιά παράγουν ρηματικά εκφωνήματα με ορθή Συμφωνία σε περισσότερες περιπτώσεις απ' ό τι υπολογίζεται, αν θεωρήσουμε ότι δεν έχουν κατακτήσει λειτουργικές κατηγορίες. Αν δεν είχαν κατακτήσει κάποιες λειτουργικές δομές, η χρήση των κλιτικών επιθημάτων θα ήταν είτε τυχαία, είτε το κυρίαρχο ρήμα θα ήταν το γ' ενικό με υποκείμενο σε άλλο πρόσωπο. Καμία από τις δύο περιπτώσεις δεν επιβεβαιώνεται από τα δεδομένα. Ωστόσο, όπως σημειώνει η Hyams, από τα δεδομένα των τριών παιδιών που αναφέρονται στις παρούσες έρευνες, φαίνεται ότι μεγάλο μέρος των ρηματικών δομών είναι σε γ' ενικό χωρίς Συμφωνία και, επιπλέον, υπάρχει βελτίωση συν τω χρόνω. Τα δεδομένα αυτά οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά υπερχρησιμοποιούν το γ' ενικό συντελικό ρηματικό τύπο, παρόλο που έχουν υψηλότερη λειτουργική δομή και Συμφωνία κεφαλής-χαρακτηριστή στα άλλα πρόσωπα που παράγουν.

Παρά τα επιχειρήματα για παρουσία λειτουργικών προβολών, θα πρέπει να εξεταστεί **το γιατί αυτή η δομή σημειώνει τα μεγαλύτερα ποσοστά μη-Συμφωνίας με το υποκείμενο**. Αυτό, βέβαια, δε συνιστά με την αυστηρή έννοια λάθος Συμφωνίας, καθώς το φαινόμενο της έλλειψης Συμφωνίας θα επεκτεινόταν και στα άλλα πρόσωπα, πάντα στο ίδιο στάδιο κατάκτησης.

Κεφάλαιο 4ο

4.0 Η δομή σε –ει ως μέρος του κλιτικού παραδείγματος στην πρώιμη παιδική γλώσσα.

Από τα παραπάνω δεδομένα γεννώνται ερωτήματα σχετικά με τα χαρακτηριστικά της ρηματικής δομής σε –ει. Οδηγούμαστε στην αμφισβήτηση της θέσης ότι η δομή σε γ' ενικό σχετίζεται με τα Προαιρετικά Απαρέμφατα και ότι η χρήση της από τα παιδιά που διανύουν το πρώιμο στάδιο της γλωσσικής ανάπτυξης υποδηλώνει ότι η παιδική γλώσσα στερείται λειτουργικής γραμματικής. Θα προσπαθήσουμε σε αυτό το κεφάλαιο να δείξουμε ότι αυτή η δομή δεν έχει απαρεμφατικά χαρακτηριστικά, αλλά αποτελεί μέρος του ελλιπούς κλιτικού παραδείγματος που παράγουν τα πολύ μικρά παιδιά.

4. 1. Γενικές παρατηρήσεις

Όπως είδαμε, στο 1^ο Στάδιο γλωσσικής ανάπτυξης η ρηματική δομή σε –ει συγκεντρώνει πολλά χαρακτηριστικά τόσο των απαρεμφατικών δομών άλλων γλωσσών, όσο και γυμνού συντελικού ρηματικού τύπου, ανάλογου της Ελληνικής των ενηλίκων, οπότε και γίνεται ευρεία χρήση της δομής αυτής. Είναι αναγκαίο να εξετάσουμε τα δεδομένα από την παιδική γλώσσα, αλλά και τα χαρακτηριστικά της Ελληνικής, ώστε να μας οδηγήσουν στο ποια, τελικά, είναι η πληρέστερη περιγραφή αυτού του φαινομένου.

Η ανάλυση από τους VVR της συντελικής (άκλιτη) μετοχής σε –ει ως τύπου ανάλογου των Προαιρετικών Απαρεμφάτων έρχεται σε αντίθεση με δύο βασικά στοιχεία. Πρώτον, τα Νέα Ελληνικά είναι μια γλώσσα χωρίς απαρέμφατα και, όπως αναφέρει η Hyams, δεν είναι δυνατόν να αναπτύσσουν τα παιδιά ένα διαφορετικό γραμματικό σύστημα από αυτό της γλώσσας-στόχου. Η γλωσσική κατάκτηση περιγράφεται ως μια διαδικασία που στοχεύει στην *αφομοίωση* της γραμματικής της γλώσσας-στόχου και όχι ένα ανεξάρτητο, διαφορετικό γραμματικό σύστημα που αναπτύσσεται για λόγους επικοινωνίας βραχέως διαστήματος και αναμένεται να αντικατασταθεί από το σύστημα των ενηλίκων, καθώς το παιδί ωριμάζει και κατακτά τις βασικές αρχές της γλώσσας. Στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας, ισχύει η Υπόθεση της Συνέχειας (Hyams, 2002) σύμφωνα με την οποία τα παιδιά κατακτούν τις αρχές και τις παραμέτρους της Καθολικής Γραμματικής που ισχύουν για τη γλώσσα-στόχο.

Δε δομούν ένα αυτόνομο σύστημα για τις ανάγκες της επικοινωνίας, το οποίο θα «διορθωθεί» με την πάροδο του χρόνου και την ωρίμανσή τους. Αντίθετα, σε όλες τις γλώσσες τα παιδιά ακολουθούν τη γραμματική της γλώσσας των ενηλίκων και παραμετροποιούν το γλωσσικό σύστημα από πολύ πρώιμες φάσεις της γλωσσικής κατάκτησης. Είδαμε παραπάνω ότι η παράμετρος της θέσης Κεφαλής και της παράλειψης ή μη του υποκειμένου ρυθμίζονται από πολύ νωρίς από τα παιδιά, τα οποία είναι πολύ ευαίσθητα στις μορφοσυντακτικές πληροφορίες.

Κατά δεύτερον, οι VVR περιγράφουν τη δομή σε –ει ως το ανάλογο του συντελικού τύπου που απαντάται στη γλώσσα των ενηλίκων στους σύνθετους χρόνους. Αναλύουν τη δομή αυτή όπως και τη συντελική άκλιτη δομή (μετοχή) και ισχυρίζονται ότι αυτός ο τύπος συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά του Προαιρετικού Απαρεμφάτου. Αυτός ο ισχυρισμός προσκρούει, καταρχήν στο γεγονός ότι οι δύο δομές δεν είναι συντακτικά ανάλογες. Η απαρεμφατική μορφή στους σύνθετους χρόνους στα Ελληνικά δε φέρει τα ίδια χαρακτηριστικά με τα απαρέμφατα των άλλων γλωσσών, με τα οποία έχει συγκριθεί στο πλαίσιο της γλωσσικής κατάκτησης:

(36) α. έχω φύγει   θα έχω φύγει

      β. είχα φύγει   θα είχα φύγει

Σε γλώσσες όπως τα Γερμανικά και τα Γαλλικά το απαρέμφατο αποτελεί ένα ρηματικό τύπο ως συμπλήρωμα του κύριου ρήματος, με υποκείμενο, συμπληρώματα και προσδιορισμούς. Ο άκλιτος τύπος της Ελληνικής δε μοιράζεται τα ίδια χαρακτηριστικά. Δεν απαντάται αυτόνομα στη γλώσσα των ενηλίκων, παρά μόνο ως συνδυασμός με το βοηθητικό ρήμα, προκειμένου να σχηματιστούν οι σύνθετοι χρόνοι και να είναι πλήρης ρηματικός τύπος ως κύριο ρήμα της πρότασης (κεφαλή). Ο άκλιτος τύπος αποτελεί ιστορικό κατάλοιπο από προηγούμενη γλωσσική περίοδο. Από τους όψιμους αιώνες του Μεσαίωνα οι σύνθετοι χρόνοι σχηματίζονται περιφραστικά, με το συνδυασμό του βοηθητικού ρήματος έχω και απαρέμφατο Αορίστου. Ο περιφραστικός τύπος εδραιώνεται και σταθεροποιείται το 17^ο αιώνα και φθάνει στα Νέα Ελληνικά ως περιφραστικός τύπος (Browning, 1969):

(37) έχω γράψειν (17^{ος} αιώνας)

(38) έχω γράψει (N.E.)

Επομένως, έχουμε έναν άκλιτο ρηματικό τύπο που εμφανίζεται ως μέρος ενός σύνθετου χρόνου, μόνο ως συστατικό των σύνθετων χρόνων του παραδείγματος (36). Δεν μπορούμε να τον συγκρίνουμε με τα απαρέμφατα των άλλων γλωσσών, που εμφανίζονται με πιο πλούσια συντακτική δομή και διαφορετική γραμματική λειτουργία και διαφορετική σημασία.

Επιπροσθέτως, η σημασία των δομών σε –ει στην παιδική γλώσσα δεν περιορίζεται μόνο στους σύνθετους χρόνους (π.χ. f'ai =έχω φάει) αλλά εκφράζει και τη βούληση, που στη γλώσσα των ενηλίκων αντιστοιχεί σε δομές με να + κλιτό ρηματικό τύπο, καθώς και το μέλλοντα, με το μόριο θα + κλιτό ρηματικό τύπο (π.χ. f'ai = να/θα φάω). Ακόμη, στην παιδική Ελληνική οι δομές σε –ει σημαίνουν κατά περίπτωση παρακείμενο, δομή θα- , να- αλλά και ενεστώτα. Από τα δεδομένα της Μαίρης της πρώιμης περιόδου εντοπίζεται **δομή σε –ει με μη συντελικό θέμα και ενεστωτική σημασία σε γ' ενικό**, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με την περιγραφή της δομής ως γυμνού συντελικού (bare perfective):

(39) seli =θέλει (=θέλω)

(40) leri =βλέπει (=βλέπω)

Οι VVR (1998) αναφέρουν ότι η δομή αυτή εμφανίζεται τις περισσότερες φορές χωρίς υποκείμενο, γεγονός που τους οδηγεί να υιοθετήσουν τη θέση ότι, όταν το υποκείμενο δεν είναι εκπεφρασμένο στην πρώιμη παιδική γλώσσα, αυτό σημαίνει ότι η δομή που χρησιμοποιείται στην πρώιμη παιδική γλώσσα χωρίς υποκείμενο είναι απαραιτητική. Αργότερα, στην πορεία της ανάπτυξης, τα παιδιά παράγουν υποκείμενα, επομένως οι ρηματικές δομές αποτελούν μέρος του κλιτικού παραδείγματος του ρήματος. Αυτό, όπως είδαμε νωρίτερα, συμβαίνει και σε γλώσσες όπου ισχύει η δυνατότητα παράλειψης του υποκειμένου, όπως είναι τα Ελληνικά.

Το ερευνητικό ερώτημα που προκύπτει είναι να δούμε αν, όπως ισχυρίζονται οι VVR (1998), η δομή αυτή είναι απαραιτητική και, κατ' επέκταση, η πρώιμη αυτή περίοδος της γλώσσας των παιδιών έχει ως βασικό χαρακτηριστικό μια προλειτουργική γραμματική, από όπου απουσιάζουν τα στοιχεία της Κλίσης (Συμφωνία με το Υποκείμενο, Χρόνος) αφού δεν υπάρχει εκπεφρασμένο υποκείμενο όταν χρησιμοποιείται η δομή σε –ει, ή αν, τελικά, η δομή αυτή αποτελεί μέρος του κλιτικού παραδείγματος του ρήματος. Όπως είδαμε από τον πίνακα (33) από τα

αποτελέσματα των VVR, τα παιδιά χρησιμοποιούν το γ' ενικό πρόσωπο σε περιβάλλον όπου απαιτείται ρήμα σε άλλο πρόσωπο κατά 35% κατά μέσο όρο για τα παιδιά που εξετάζουν. Και οι VVR ισχυρίζονται ότι αυτή η δομή που χρησιμοποιείται λανθασμένα χωρίς υποκείμενο είναι απαρεμφατική και αποτελεί ένδειξη ότι το γ' ενικό πρόσωπο στη γλώσσα των παιδιών είναι απαρεμφατικό, καθώς δε συμφωνεί με το ρήμα σε αρκετά μεγάλο ποσοστό ρημάτων.

Κάνοντας τη μέτρηση στα ίδια παιδιά (στο ίδιο σώμα δεδομένων) βρήκαμε τα ίδια αποτελέσματα (πίνακας 46, πιο κάτω), σε σχέση με την κατανομή του γ' ενικού ως προς τη Συμφωνία με το υποκείμενο. Όντως, δηλαδή, τα παιδιά δε χρησιμοποιούν σωστά τη δομή σε –ει στο 35% του συνόλου των ρημάτων που παράγουν. Παρατηρήσαμε, όμως, ότι στο 65% των ρημάτων σε γ' ενικό με ορθή Συμφωνία με το απαρέμφο, τα παιδιά ακολουθούν πιστά την Αρχή παράλειψης του υποκειμένου που ισχύει για τα Ελληνικά, όπως θα δούμε παρακάτω, δηλαδή το υποκείμενο «πέφτει» στις δομές με δομή σε –ει σε περιβάλλον γ' ενικού, όχι γιατί τα παιδιά δεν έχουν κατακτήσει τη Συμφωνία, αλλά γιατί το παραλείπουν στο πλαίσιο του διαλόγου, εφαρμόζοντας ορθά την Αρχή παράλειψης του υποκειμένου που ισχύει για την Ελληνική και τα παιδιά κατακτούν πολύ νωρίς.

Πιο συγκεκριμένα, μετρήσαμε τα ρήματα σε γ' ενικό που παράγουν τα παιδιά που εξετάσαμε στο 1^ο Στάδιο της γλωσσικής ανάπτυξης και διαχωρίσαμε τις ορθές από τις λάθος παραγωγές, σε σχέση με τη συμφωνία με το υποκείμενο (αν, δηλαδή, εμφανίζονται σε περιβάλλον γ' ενικού ή άλλο). Η μέτρηση έχει ήδη γίνει από τους προηγούμενους ερευνητές, συμπεριλαμβάνοντας, όμως, τη Μαίρη (1,9 ετών) στο 2^ο Στάδιο της γλωσσικής κατάκτησης, ενώ ηλικιακά το παιδί ανήκει στην πρώιμη φάση. Παίρνουμε ως δεδομένο ότι η Μαίρη θα λογιστεί ως ένα παιδί που βρίσκεται στο 1^ο Στάδιο της γλωσσικής ανάπτυξης, καθώς έχει αφ' ενός την ίδια ηλικία με τα άλλα δύο παιδιά, αφ' ετέρου τα αποτελέσματα από τις μετρήσεις στο δείγμα ομιλίας της ομοιάζουν με τα αποτελέσματα των άλλων δύο παιδιών που βρίσκονται στο 1^ο Στάδιο γλωσσικής κατάκτησης και όχι με τα αποτελέσματα παιδιών σε μεγαλύτερη ηλικία.

Μετρήσαμε, επίσης, την εμφάνιση του υποκειμένου στην πρώιμη περίοδο, αναφορικά με την παραγωγή της δομής σε –ει, προκειμένου να παρατηρήσουμε τη χρήση του υποκειμένου που κάνουν τα παιδιά εντός αυτής της ρηματικής δομής. Θέλαμε να δούμε αν η απουσία υποκειμένου από τις δομές αυτές συνδέεται με την

απαρεμφατικότητα, όπως ισχυρίζονται οι VVR. Στις περιπτώσεις όπου η δομή σε –ει εμφανίζεται με ορθή συμφωνία, είδαμε πότε και πόσες φορές τα παιδιά παραλείπουν το υποκείμενο και αν και κατά πόσο προκαλείται αντιγραμματικότητα στο λόγο τους και αν, τελικά, μπορεί να θεωρηθεί η δομή αυτή πρώιμη απαρεμφατική.

Κεφάλαιο 5^ο Μεθοδολογία έρευνας και αποτελέσματα

5.1 Μεθοδολογία

Το βασικό ερευνητικό ερώτημα που τίθεται στην παρούσα εργασία είναι αν και κατά πόσο αυτή η δομή του γ' ενικού σε -ει χρησιμοποιείται χωρίς υποκείμενο, λόγω της απαραιτητικότητάς της, ακόμη και σε μια γλώσσα όπως τα Ελληνικά, που επιτρέπουν την παράλειψη υποκειμένου (pro-drop). Όπως είδαμε ήδη, οι VVR (1998) υποστηρίζουν ότι αυτό δείχνει ότι τα παιδιά δεν παρουσιάζουν Συμφωνία σε αυτή τη δομή σε πρώιμο στάδιο, επειδή ακριβώς απουσιάζει το υποκείμενο. Η υπεργενικευμένη χρήση της δομής σε -ει, με την ταυτόχρονη απουσία υποκειμένου συνθέτουν ένα επιχείρημα υπέρ της απαραιτητικότητας.

Εξετάσαμε προκρινόμενα να βρούμε αν υπάρχει υποκείμενο στις δομές αυτές και πώς αυτό κατανέμεται. Αν βρούμε ότι στις δομές όπου δεν υπάρχει υποκείμενο, υπάρχει απαραιτητικότητα, θα σημαίνει ότι υπάρχει απαραιτητική δομή, ενώ προκρινόμενα να προτείνουμε ότι έχουμε κλιτικό παράδειγμα, ακόμη και ελλιπές, θα πρέπει να βρούμε ότι το υποκείμενο κατανέμεται σωστά είτε είναι εκπεφρασμένο είτε παραλείπεται. Έτσι, συνάγεται ότι τα παιδιά έχουν κατακτήσει την κατηγορία της Κλίσης, εφόσον μπορούν και κατανέμουν το υποκείμενο σύμφωνα με την Αρχή Παράλειψης του Υποκειμένου, και απορρίπτεται η θέση των VVR, ότι αφού δεν υπάρχει υποκείμενο, υπάρχει απαραιτητικότητα.

Επανεξετάζοντας το ίδιο δείγμα λόγου στο οποίο βασίστηκαν και οι VVR για τις υποθέσεις τους, παρατηρήσαμε ότι τα τρία παιδιά στην ίδια περίπου ηλικία (Σπύρος 1,9 ετών, Γιάννα 1,11 ετών και Μαίρη 1,9 ετών) χρησιμοποιούν τη δομή σε -ει σε πολύ μεγάλο ποσοστό με αφανές υποκείμενο. (Θα αναφέρουμε και πάλι σε αυτό το σημείο ότι, δεδομένου ότι η Μαίρη (1,9 ετών) έχει την ίδια ηλικία με τα άλλα δύο παιδιά κατά το 1^ο Στάδιο, καθώς και ότι τα αποτελέσματά της σε όλες τις μετρήσεις είναι όμοια με τα αποτελέσματα των άλλων δύο παιδιών, θεωρήσαμε για τις δικές μας μετρήσεις ότι η Μαίρη βρίσκεται στο 1^ο Στάδιο γλωσσικής ανάπτυξης και όχι στο 2^ο, όπως ορίζουν οι VVR). Όμως, αν παρατηρήσουμε πιο προσεκτικά τη ροή του διαλόγου ανάμεσα στο κάθε παιδί και τον ενήλικα συνομιλητή του, βλέπουμε ότι δεν είναι όλα τα ρήματα σε -ει χωρίς υποκείμενο. Το υποκείμενο είναι αφανές σε πολλές περιπτώσεις, όχι γιατί τα παιδιά δεν εφαρμόζουν την Αρχή της Συμφωνίας σε αυτή την πρώιμη φάση, αλλά διότι το υποκείμενο παραλείπεται και δεν επαναλαμβάνεται

σε κάθε γλωσσική πράξη του παιδιού, σε κάθε του εκφώνημα με ρηματική δομή σε – ει, αν έχει προηγηθεί στο εκφώνημα του ενήλικα-συνομιλητή, όπως φαίνεται από τα παρακάτω παραδείγματα:

(41α) ΕΡΕΥΝ: Πάει γρήγορα το τρένο.

ΜΗΤ: Τρέχει **το τρένο**, τρέχει.

ΠΑΙΔ: zzzao pai (=γρήγορα πάει)

(41β) ΕΡΕΥΝ: Τι κάνει **το αρκουδάκι** σου;

ΠΑΙΔ: xoeni (=χορεύει)

(41γ) ΜΗΤ: Να πάει **η Μαίρη**; (η μητέρα αναφέρεται στο ίδιο το παιδί)

ΠΑΙΔ: (na) pai (=να πάει)

Ταυτόχρονα, την ίδια περίοδο, εντοπίζονται εκφωνήματα στα οποία το παιδί χρησιμοποιεί το γ' ενικό με ορθή Συμφωνία και εκπεφρασμένο υποκείμενο, σε αντίθεση με την παραπάνω θέση:

(42) ine o baba (=είναι ο μπαμπάς)

(43) o eresio o sio mu (=το έφερε ο θεός μου)

(44) to pi I mama zatilizi (=το πήρε η μαμά το δαχτυλίδι)

(45) rio navasi (= ο Σπύρος διαβάσει)

Από τις παραπάνω παρατηρήσεις προέκυψε η ανάγκη να επανεξετάσουμε τα ρήματα που παράγουν τα παιδιά σε γ' ενικό, ώστε να διερευνήσουμε την παρακάτω συνθήκη. Το ερώτημα που προκύπτει, δηλαδή, είναι: *Σε πόσα από το σύνολο των ρημάτων σε γ' ενικό που παράγουν τα παιδιά, παραλείπεται το υποκείμενο, επειδή εντοπίζεται στα συμφραζόμενα από το συνομιλητή ή αναφέρεται σε προηγούμενο εκφώνημα από το ίδιο το παιδί και άρα, σύμφωνα με την Αρχή παράλειψης του υποκειμένου, αλλά και τους όρους του διαλόγου, μπορεί να είναι α φ α ν έ ς;*

5.2 Μέτρηση - Αποτελέσματα

Για τη μέτρηση αυτή διαλέξαμε το Σπύρο, τη Γιάννα και τη Μαίρη από το σώμα δεδομένων της Ursula Stefany (1984), και συγκεκριμένα τα δεδομένα από τις μαγνητοφωνήσεις των τριών παιδιών που έγιναν κατά το 1^ο Στάδιο γλωσσικής ανάπτυξης, όπως αυτό ορίζεται ηλικιακά από τους VVR. Μας ενδιαφέρει το 1^ο Στάδιο γιατί θέλουμε να δούμε πώς χρησιμοποιούν τα παιδιά σε μικρή ηλικία το γ' ενικό πρόσωπο σε σχέση με τη συνθήκη του υποκειμένου που αναφέρθηκε παραπάνω. Τα παιδιά που ερευνήσαμε είναι: Σπύρος, 21 μηνών, Μαίρη, 21 μηνών και Γιάννα, 23 μηνών. Ο λόγος για τον οποίο επιλέγουμε το 1^ο Στάδιο γλωσσικής ανάπτυξης είναι διότι τότε αναφέρονται τα περισσότερα γραμματικά λάθη σε ό,τι αφορά την παραγωγή ρημάτων σε γ' ενικό, ενώ αντίθετα, κατά το 2^ο Στάδιο τα παιδιά φαίνεται να έχουν εντάξει τις λειτουργικές κατηγορίες στην αυθόρμητη ομιλία, όπως έχουν παρατηρήσει οι VVR.

Στο σώμα δεδομένων των τριών παιδιών μετρήσαμε, καταρχήν, όλα τα ρήματα σε γ' ενικό, και από αυτό το σύνολο είδαμε πόσα έχουν ορθή συμφωνία με το υποκείμενο, είτε αυτό είναι εκπεφρασμένο, είτε είναι αφανές. Τα αποτελέσματα συγκεντρώθηκαν στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας (46) Η κατανομή των ρημάτων σε γ' ενικό ως προς τη Συμφωνία με το υποκείμενο

παιδιά	Μαίρη (21 μηνών)	Γιάννα (23 μηνών)	Σπύρος (21 μηνών)
Σύνολο ρημάτων σε γ' ενικό	218	33	65
Ορθές παραγωγές	146 (68%)	21 (67%)	38 (58%)
Λάθος Συμφωνία	72 (32%)	12 (33%)	27 (42%)

Στον πίνακα (46) βλέπουμε, καταρχήν, ότι και τα τρία παιδιά χρησιμοποιούν ευρέως τη δομή σε –ει, κάτι που αποτελεί κοινή παραδοχή όλων των ερευνητών (VVR 1998, Hyams 2002). Αυτή η δομή σε –ει φαίνεται να εμφανίζεται με ορθή Συμφωνία σε

υψηλό ποσοστό στην ομιλία και των τριών παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, από τα δεδομένα της Μαίρης (1,9 ετών) βλέπουμε ότι από το σύνολο των ρημάτων σε –ει που παράγει (218), το 68% παράγεται με ορθή συμφωνία. Αντίστοιχα, η Γιάννα (1,11 ετών) εμφανίζει ορθή συμφωνία σε ποσοστό 67% των παραγόμενων ρημάτων γ' ενικού και ο Σπύρος (1,9 ετών) σε ποσοστό 58%. Από τα παραπάνω βλέπουμε ότι είναι αρκετά μεγάλο το ποσοστό των ορθώς παραγόμενων ρημάτων στα παιδιά του 1^{ου} Σταδίου.

Πέρα από τη γενικευμένη και ευρεία χρήση της δομής σε –ει και τα υψηλά ποσοστά ορθής συμφωνίας, κάναμε και μια δεύτερη παρατήρηση που προέκυψε από το διάλογο των παιδιών με τους ενήλικες. Μετρήσαμε στα ποσοστά αυτά με το ρήμα σε ορθή συμφωνία με το υποκείμενο, πόσα είναι τα εμφανή υποκείμενα στα εκφωνήματα με δομή σε –ει και σε πόσα εκφωνήματα το υποκείμενο παραλείπεται, είτε επειδή το αναφέρει ο ενήλικας είτε το ίδιο το παιδί σε προηγούμενο εκφώνημα (πίνακας 47):

(47) Κατανομή εμφανών και αφανών υποκειμένων στα ρήματα σε γ' ενικό με ορθή συμφωνία

	Μαίρη 1,9 ετών	Γιάννα 1,11 ετών	Σπύρος 1,9 ετών
Εμφανή υπ/να	53 (36%)	1 (5%)	16 (42%)
Αφανή υπ/να	93 (64%)	20 (95%)	22 (58%)
Σύνολο ορθών παραγωγών	146	21	38

Από τον παραπάνω πίνακα φαίνεται ότι τα παιδιά έχουν κατακτήσει την ικανότητα να παραλείπουν το υποκείμενο όποτε αυτό κρίνεται απαραίτητο, σύμφωνα με τους όρους του διαλόγου, αφού ο διαχωρισμός εμφανών-αφανών υποκειμένων αφορά το

σύνολο των ορθών παραγωγών της δομής σε –ει, δηλαδή σε περιβάλλον γ' ενικού. Συγκεκριμένα, η Μαίρη παραλείπει το υποκείμενο σε ποσοστό 64% των ρημάτων σε γ' ενικό, η Γιάννα στο 95% και ο Σπύρος στο 58%. Αν μελετήσουμε τα παραδείγματα από τα δεδομένα (41 α, β, γ), θα συμπεράνουμε ότι τα παιδιά δεν κάνουν λάθος όταν παραλείπουν το υποκείμενο, αλλά αυτή η παράλειψη είναι επιβεβλημένη από τη ροή του διαλόγου και από το ποιες πληροφορίες είναι ήδη γνωστές (υποκείμενο). Κατ' επέκταση, αυτή η παρατήρηση αντίκειται στην άποψη ότι κατά το 1^ο Στάδιο τα παιδιά δεν παράγουν υποκείμενα, γιατί τα υποκείμενα εμφανίζονται στο λόγο των παιδιών κατά το 2^ο Στάδιο της γλωσσικής κατάκτησης, όταν, δηλαδή, τα παιδιά έχουν κατακτήσει τη λειτουργική κατηγορία της Κλίσης.

Επομένως, η απουσία υποκειμένου σε περιβάλλον γ' ενικού δε αποτελεί ένδειξη απαραιτητικότητας της συγκεκριμένης δομής. Αντιθέτως, τα παιδιά παράγουν υποκείμενα όποτε χρειάζεται να είναι αυτά εμφανή στο εκφώνημα, και αυτή την ικανότητα την έχουν από πολύ πρώιμο στάδιο ώστε να θεωρείται ότι διανύουν μια περίοδο προλειτουργικής γραμματικής.

Από τα παραπάνω δεδομένα βλέπουμε ότι είναι αρκετά μεγάλο το ποσοστό των ορθών παραγωγών ρημάτων σε γ' ενικό. Αυτό μας δείχνει ότι σαφώς υπάρχει εκτεταμένη χρήση του γ' ενικού προσώπου από τα παιδιά αυτής της ηλικίας. Αν λάβουμε, όμως, υπόψη το γεγονός ότι το υποκείμενο παραλείπεται για λόγους που ήδη αναφέρθηκαν, ερχόμαστε στο συμπέρασμα ότι ο αριθμός των «λαθών» ελαττώνεται σημαντικά.

Κεφάλαιο 6^ο Συμπεράσματα και Συζήτηση

6.1 Συμπεράσματα

Η παραπάνω μέτρηση δείχνει ότι τα παιδιά σε αυτό το πρώιμο στάδιο έχουν επίγνωση των λειτουργικών κατηγοριών και συγκεκριμένα της Συμφωνίας με το υποκείμενο, και θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι διανύουν ένα στάδιο εμπέδωσης του κανόνα της Συμφωνίας, εφαρμόζοντας, παράλληλα την παράμετρο παράλειψης του υποκειμένου που ισχύει για την Ελληνική. Το γεγονός ότι τα Ελληνικά είναι μια γλώσσα που επιτρέπει την παράλειψη του υποκειμένου, δείχνει πώς διαμορφώνονται και οι όροι του διαλόγου. Είναι περιττό να επαναληφθεί το υποκείμενο από το παιδί αν είναι ειπωμένο από το συνομιλητή σε προηγούμενο εκφώνημα. Ο χειρισμός αυτός των εμφανών/αφανών υποκειμένων από τα παιδιά δείχνει ότι τα παιδιά είναι πολύ ευαίσθητα στις μορφοσυντακτικές πληροφορίες από πολύ πρώιμο στάδιο, επομένων δεν μπορεί να αμφισβητηθεί η παρουσία λειτουργικής γραμματικής, έστω και ελλειπτικής.

Δεν μπορεί να υποστηριχθεί η υπόθεση των VVR ότι κατά το 1^ο στάδιο γλωσσικής κατάκτησης απουσιάζουν εντελώς οι λειτουργικές κατηγορίες και τα ρήματα σε γ' ενικό είναι, κατ' επέκταση, απαραιτητικοί τύποι, ανάλογοι των Προαιρετικών Απαιρημάτων. Παραμένει, βέβαια, το ερώτημα γιατί τα παιδιά παράγουν λανθασμένα ρήματα σε γ' ενικό, παράλληλα με τις ορθές παραγωγές κατά το 1^ο Στάδιο γλωσσικής κατάκτησης.

6.2 Συζήτηση

Από όλα τα παραπάνω στοιχεία που παραθέσαμε, φαίνεται ότι η παρουσία του γ' ενικού προσώπου δε συνεπάγεται απουσία Κλίσης. Αντίθετα, το παιδί έχει κατακτήσει το κλιτικό παράδειγμα του ρήματος, αλλά όχι ολοκληρωμένα (Hyams, 2002). Χρησιμοποιεί τα πρόσωπα που εξυπηρετούν τις περιστάσεις επικοινωνίας, οι οποίες αφορούν συνήθως το εδώ-και-τόρα, καταστάσεις, δηλαδή, που εκτυλίσσονται στο παρόν και αφορούν όλους όσους παρίστανται.

Η δομή σε –ει ίσως να μην αποτελεί τον άκλιτο ρηματικό τύπο που αναφέρουν οι VVR, αλλά μέρος του κλιτικού παραδείγματος του ρήματος, καθώς είναι εμφανή τα στοιχεία Κλίσης στις περιπτώσεις όπου σημειώνεται ορθή Συμφωνία μεταξύ ρήματος και υποκειμένου. Αυτό που μπορούμε να ισχυριστούμε είναι ότι σε αυτή την

αναπτυξιακή φάση το κλιτικό παράδειγμα του ρήματος δεν έχει κατακτηθεί πλήρως, υπάρχουν κενά και ελλείψεις στα εκφωνήματα του παιδιού, όμως σημειώνεται ξεκάθαρα η τάση να υπάρχουν λειτουργικές κατηγορίες, ακόμα και μέσα από άλλα μέρη του εκφωνήματος, όχι μόνο από το ρήμα αλλά και από τα ονόματα και τα αντωνυμικά στοιχεία, τα οποία, όμως δε θα εξετάσουμε στην παρούσα εργασία.

Επομένως, είδαμε ότι, καταρχήν, όπως είναι γνωστό, υπάρχει υπεργενικευμένη χρήση της δομής σε –ει και από τα τρία παιδιά, και τα αποτελέσματά μας στον πίνακα (46) είναι πολύ κοντά στα αποτελέσματα των VVR (πίνακας 33), με εξαίρεση και για λόγους που αναφέρθηκαν νωρίτερα σε αυτό το κεφάλαιο, το γεγονός ότι η Μαίρη βρίσκεται στο 1^ο στάδιο γλωσσικής ανάπτυξης για την παρούσα εργασία. Βλέπουμε, δηλαδή, ότι κατά μέσο όρο, σε ποσοστό 35% περίπου, τα παιδιά χρησιμοποιούν λανθασμένα τη δομή σε γ' ενικό, σε περιβάλλον όπου απαιτείται άλλο πρόσωπο. Όμως, σε περιπτώσεις όπου το χρησιμοποιούν σωστά, έχουν την ικανότητα να παραλείπουν το υποκείμενο, όπου αυτό επιβάλλεται από τους όρους του διαλόγου και την Αρχή της δυνατότητας παράλειψης του υποκειμένου, που ισχύει για τα Ελληνικά.

Το γιατί τα παιδιά παράγουν λανθασμένα τη δομή σε –ει σε αυτό το στάδιο δεν μπορεί να απαντηθεί ούτε από την παρούσα εργασία. Αυτό που θέλαμε να δείξουμε είναι ότι από την κατανομή εμφανών-αφανών υποκειμένων στις δομές σε –ει σε περιβάλλον γ' ενικού, όπου, δηλαδή, τα παιδιά παράγουν με ορθή συμφωνία τη δομή, παρατηρείται ότι η χρήση αυτή ομοιάζει με αυτήν που απαντούμε στη γλώσσα των ενηλίκων, ως προς το πώς και πότε παραλείπεται το υποκείμενο σε ανάλογες περιπτώσεις. Παράλληλα, από τα λάθη τους με μια γρήγορη ματιά διαπιστώνεται ότι χρησιμοποιούν το γ' ενικό αντί του α' και του β' ενικού και όχι με χαρακτηριστικά ενεργητικής άκλιτης μετοχής. Η δομή είναι κλιτή και το λάθος που γίνεται αφορά το υποκείμενο. Φθάνουμε στην υπόθεση ότι τα παιδιά από πολύ νωρίς, καταρχήν, χρησιμοποιούν λειτουργική γραμματική. Επίσης, το γεγονός ότι το λανθασμένο γ' ενικό αντικαθιστά τα άλλα δύο πρόσωπα του ενικού αριθμού δε χρησιμεύει στο να ισχυριστεί κανείς ότι πρόκειται για απαραιτητική μορφή ανάλογη του Προαιρετικού Απαραμφάτου. Αποτελεί μέρος του ελλιπούς κλιτικού παραδείγματος του ρήματος που παράγουν τα παιδιά, τα οποία, σε γενικές γραμμές είναι πολύ ευαίσθητα στις μορφοσυντακτικές πληροφορίες της γλώσσας-στόχου, όπως διαφαίνεται από το πώς χειρίζονται τα υποκείμενα του γ' ενικού στο πλαίσιο του διαλόγου.

Κοντά στα παραπάνω πρέπει να αναφερθεί το πόσο σημαντικό ρόλο παίζει ο ομιλητής που συμμετέχει και κατευθύνει το διάλογο. Η μητρική ομιλία, ο τρόπος, με άλλα λόγια, που απευθύνεται ο ενήλικας στο παιδί, παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στα συντακτικά σχήματα που χρησιμοποιεί το παιδί. Μέσα από τα δεδομένα της Stefany, ενδεικτικά φαίνεται ότι η βασική τάση της μητέρας που κατευθύνει το διάλογο με το παιδί είναι να χρησιμοποιεί το γ' ενικό πρόσωπο, ακόμη κι όταν αναφέρεται στον εαυτό της ή στο παιδί, το οποίο είναι παρόν ως συνομιλητής της:

(37) Για πες να σ' ακούσει η μανούλα!

(38) ΜΗΤ: Θέλει να καθίσει το παιδί τώρα να φάει;

(39) ΜΗΤ: Να καθίσει η μαμά.

Παράλληλα, σημειώσαμε και παραδείγματα από τη συνομιλία μεταξύ παιδιού και μητέρας όπου η μητέρα ενώ θα έπρεπε να χρησιμοποιήσει β' ενικό για να μιλήσει στο παιδί, αντίθετα χρησιμοποιεί το γ' ενικό. Ακριβώς με τον ίδιο τρόπο απαντά και το παιδί: χρησιμοποιεί γ' ενικό αντί για α' ενικό που θα ήταν αναμενόμενο:

(40) a. ull: h mairh thelei na kanei ayto (=Η Μαίρη θέλει να κάνει αυτό)

b. Child: meri seli(= η Μαίρη θέλει)

Από το παραπάνω παράδειγμα βλέπουμε ότι η ερευνήτρια αναφέρεται στη Μαίρη σε γ' ενικό αντί για β' και αντίστοιχα η Μαίρη αναφέρεται στον εαυτό της σε γ' ενικό αντί για το α' που θα ήταν αναμενόμενο. Αυτό το φαινόμενο παρατηρήθηκε στο σώμα δεδομένων και των τριών παιδιών κατά το 1^ο στάδιο και μας δίνει κάποια στοιχεία για τους όρους του διαλόγου που θέτει ο ενήλικας στη συνομιλία του με το παιδί. Ο ενήλικας χρησιμοποιεί σε πολλές περιπτώσεις το γ' ενικό αντί για τα άλλα πρόσωπα του ενικού που θα έπρεπε, και αυτό ίσως δημιουργεί μια ανάλογη τάση στο παιδί να χρησιμοποιεί το γ' ενικό. Η ευρεία αυτή χρήση, δηλαδή, από τον ενήλικα ίσως να παρακινεί και το παιδί να χρησιμοποιεί το γ' ενικό πρόσωπο αντί για το α' ή το β' ενικό. Επομένως, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι το παιδί δεν κάνει λάθος με τη Συμφωνία και ότι σε αυτό το πρώιμο στάδιο του λείπουν πληροφορίες σχετικά με την Κλίση και τις λειτουργικές κατηγορίες. Μένει να μετρηθεί το φαινόμενο ώστε

να ελεγχθεί η παραπάνω υπόθεση. Αυτού του είδους η μέτρηση, όμως, δεν μπορεί να συμπεριληφθεί στην παρούσα εργασία.

Επίσης, το γεγονός ότι ενήλικες που δεν έχουν ως μητρική γλώσσα τα Ελληνικά και τα μαθαίνουν χωρίς συστηματική διδασκαλία, χρησιμοποιούν το γ' ενικό πρόσωπο αντί για το α' ή το β' (Κατή, 2000), δείχνει ότι το γ' ενικό είναι το λιγότερο μαρκαρισμένο πρόσωπο ως προς την κατάληξη:

(41) Μανώλη φύγει (αυτοαναφορά)

Αυτό που μένει να απαντηθεί είναι το ερώτημα που έθεσε η Hyams, αν, δηλαδή πρέπει όντως να μιλούμε για δύο αναπτυξιακές φάσεις, όπως αναφέρει η Varlokosta, ή αν πρόκειται για μια και ενιαία αναπτυξιακή φάση, κατά την οποία το παιδί κατακτά τις λειτουργικές κατηγορίες σταδιακά, ξεκινώντας από τις πιο εύκολες και πιο πολύ χρησιμοποιούμενες δομές που διευκολύνουν την επικοινωνία με τον ενήλικα. Αν πρόκειται για μια και ενιαία αναπτυξιακή φάση, τότε δικαιολογείται η παρουσία λειτουργικών προβολών, έστω και επιλεκτικά και με ελλείψεις, ξεκινώντας από τα πιο εύκολα, με στόχο τα πιο δύσκολα δομικά σχέδια, που ομοιάζουν με αυτά της γλώσσας των ενηλίκων. Επίσης, αυτή η θεώρηση είναι συμβατή με την Υπόθεση της Συνέχειας και το γεγονός ότι το παιδί δεν κατακτά δομές και δεν παραμετροποιεί τη γλώσσα του διαφορετικά από τη γλώσσα-στόχο. Η πιθανή αυτή περίοδος εκκινεί από τη στιγμή που το παιδί χρησιμοποιεί ρηματικές δομές σε φράσεις 2 λέξεων (έναρξη σύνταξης) και οριοθετείται στην ηλικία των 3 ετών, κατά την οποία το παιδί παράγει σύνθετα εκφωνήματα.

Από την πλευρά της επιστήμης της λογοθεραπείας, είναι αναγκαίο να περιγραφεί και να ερμηνευτεί όσο το δυνατόν πληρέστερα η γλώσσα σε φυσιολογική ανάπτυξη και, ειδικά σε ό,τι αφορά την παρούσα εργασία, η παραγωγικότητα των ρημάτων αυτής της περιόδου, ώστε να γνωρίζουμε πώς ακριβώς κατακτούν τη γλώσσα τα παιδιά με φυσιολογική ανάπτυξη και να συγκρίνουμε τα δεδομένα με τη γλωσσική κατάκτηση παιδιών με διαταραγμένη ανάπτυξη, από πολύ πρώιμα στάδια. Θα αναμενόταν σε περιπτώσεις διαταραγμένης γλωσσικής ανάπτυξης, το παιδί να εμμένει σε ελλειπτικές δομές και να μην κατακτά όλες τις λειτουργικές κατηγορίες καθώς προχωρά η γλωσσική ανάπτυξη. Από τη σύγκριση αυτή μπορεί να προκύψει ένα ακόμη διαγνωστικό εργαλείο σε ό,τι αφορά τη μορφοσύνταξη για τις περιπτώσεις Ειδικής

Γλωσσικής Διαταραχής, διαταραχών στο φάσμα του αυτισμού και καθυστέρησης λόγου, που να χορηγείται πολύ νωρίτερα απ' ότι συμβαίνει σήμερα.----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Anram, L. (2003). An introduction to language acquisition from a generative perspective. Ανάκτηση από <http://ebooks.unibuc.ro>
- Browning, R. (2004). “Η ελληνική γλώσσα, μεσαιωνική και νέα” Εκδόσεις Παπαδήμα.
- Chomsky, N. (1957). “Συντακτικές δομές” Εκδόσεις Νεφέλη
- Clahsen, H. (1986) Verb inflection in child language: Acquisition of Agreement, markings and the function they encode. *Linguistics*, 26, 79-121.
- Crystal, D. (2000) “Λεξικό Γλωσσολογίας και Φωνητικής”. Εκδόσεις Πατάκη
- Hoekstra, N. & Hyams, N. (1998). Aspects of Root Infinitives. *Lingua*, 106, 81-112
- Hyams, N. (2002). Clausal structure in child Greek; A reply to Varlokosta, Vainikka and Rohrbacher and a reanalysis. *The linguistic Review*, 19, 225-269.
- Κατή, Δ. (2000). “Γλώσσα και επικοινωνία στο παιδί”. Εκδόσεις Οδυσσέας
- Lightfoot, D. & Hornstein, N. (1994). Verb Movement. *Cambridge MA: Cambridge University Press*
- Παρασκευόπουλος, Ι. (1982). “Εξελικτική ψυχολογία” τομ. 1 Εκδόσεις Αθήνα
- Ράλλη, Αγγ. (2005). “Μορφολογία” Εκδόσεις Πατάκη
- Rizzi, I. (1994). Some notes on linguistic theory and Language Development: The case of Root Infinitives. *Language Acquisition*, 3(4), 371-393.
- Stefany, Urs. (1984). “CHILDES: Child Language Exchange System” (www.childes.psy.cmu.edu)
- Τερζή, Αρχ. (2009). “Σύνταξη” (σημειώσεις παραδόσεων, Τ.Ε.Ι. Πατρών)
- Τερζή, Αρχ. (2009). “Κατάκτηση γλώσσας” (σημειώσεις παραδόσεων, Τ.Ε.Ι. Πατρών)

Varlokosta, S., Vainikka, A., Rohrbacher, B. (1998). Functional projections, markedness and “Root Infinitives in early child Greek. *The Linguistic Review*, 15, 187-207.

Wexler, K. (1994). Optional Infinitives, Head Movement and the economy of derivation in child grammar. *Occasional Paper*, 45. Center for Cognitive Science. Cambridge, MA: Massachusetts